

Fakulteten för ekonomi, kommunikation och IT

Johan Malm & Petter Ryman

Rättssäkerhet i forskarutbildningen

Legal security in Postgraduate education

Rättsvetenskap
C-uppsats

Datum/Termin: Höstterminen 2007
Handledare: Ann-Christine Hjelm
Examinator:
Löpnummer:

Förord

Idén till den här uppsatsen fick vi av Ingegerd Dirtoft på Samverkansgruppen på Karlstads universitet. Hon uppmärksammade oss på problemet med rättsosäkerhet i förhållandet mellan doktorand och handledare, vilket ligger till grund för den här uppsatsen.

Vi vill rikta ett stort tack till våra handledare; Ann-Christine Petersson Hjelm och Börje Leidhammar. De har varit till stor hjälp i vårt arbete med uppsatsen genom att ha givit oss konstruktiv kritik genom hela processen, samt att de har visat stort intresse för uppsatsämnet. Gudrun Wicander på Doktorandsektionen har hjälpt oss att få inblick i doktorandernas arbetsförhållanden vid Karlstads universitet. Slutligen ett tack till Germaine Hillerström och Andreas Prochazka som har hjälpt oss med litteraturtips.

Karlstad, januari 2008

Johan Malm

Petter Ryman

Sammanfattning

Doktoranders situation i forskarutbildningen har till stor del konstaterats vara otillfredsställande. Till detta finns det flera anledningar men en viktig punkt är den rättsosäkra situation som doktoranden befinner sig i. Många doktorander känner en ovisshet vad som kommer att krävas av dem i utbildningen. Detta gäller till viss del även handledaren som känner en ovisshet om vad som kan krävas av doktoranden. Det har i högskoleförordningen vidtagits åtgärder för att stärka doktorandernas rättssäkerhet genom ökad reglering. Viktigast av dessa regler är den ökade betydelsen som *individuella studieplanen* givits.

En annan åtgärd som har vidtagits på flera lärosäten är att införa ett avtal mellan doktoranden och dennes handledare för att där diskutera och komma överens om hur de anser att utbildningen skall läggas upp. Dock framträder en rad svårigheter med ett sådant avtal, ett avtal mellan en doktorand och dennes handledare kan inte ges en bindande verkan då det förutsätter att det finns offentligrättslig lagstiftning som stöder tillkomsten av ett sådant avtal. I frånvaron av detta har man valt att benämna avtalet mellan doktoranden och handledaren *Letter of Agreement* då ett sådant förutsätts vara icke – bindande. Att avtalet inte är juridiskt bindande konstateras inte endast vara ofördelaktigt, ett *Letter of agreement* medger att parterna i en friare form än i ett bindande avtal diskuterar och kommer överens om innehållet. Liksom ett juridiskt bindande avtal medför ett *Letter of agreement* psykologiska effekter som ofta är det starkaste incitamentet att fullfölja ett avtal.

Förkortningar

AvtL	Lag (1915:218) om avtal och andra rättshandlingar på förmögenhetsrättens område
Ds.	Departementsserien
Dvs.	Det vill säga
HF	Högskoleförordning
ISP	Individuell studieplan
Jfr	Jämför
Kau	Karlstads universitet
L/I	Letter of intent
LOA	Letter of agreement
LTJ	Fakulteten för landskapsplanering, trädgård - och jordbruksvetenskap
P.g.a.	På grund av
Prop.	Proposition
SLU	Sveriges lantbruksuniversitet
SOU	Statens offentliga utredningar

Innehållsförteckning

1. Inledning	1
1.1 Bakgrund	1
1.2 Problemdiskussion	2
1.3 Syfte	3
1.4 Metod	3
1.5 Material	3
1.6 Avgränsningar	4
1.7 Målgrupp	4
2. Rättslig reglering mellan doktorander och fakultet.....	5
2.1 Inledning.....	5
2.2 Allmän studieplan	5
2.2.1 Bakgrund	5
2.2.2 Gällande rätt	6
2.3 Individuell studieplan.....	6
2.3.1 Bakgrund	6
2.3.2 Gällande rätt	7
2.2 Handledning	8
2.2.1 Bakgrund	8
2.2.2 Gällande rätt	9
2.3 Sammanfattning	10
3. Rättssäkerhet i teorin.....	11
3.1 Inledning.....	11
3.2 Frändberg	11
3.3 Peczenik	13
3.4 Sammanfattning	14
4. Rättsteoretiska förutsättningar för avtal mellan det offentliga och det privata	15
4.1 Inledning.....	15
4.2 Rättens dikotomi	15
4.3 Avtalsprinciper vid avtal mellan det offentliga och det privata.....	16
4.3.1 Bundenhet av ingånget avtal	17
4.3.2 Möjligheter för det allmänna att ensidigt ändra förutsättningarna i ett avtal	18
4.4 Letter of agreement	19
4.4.1 Effekt av LOA	21
4.5 Sammanfattning	21
5. Jämförande studie av LOA vid tre lärosäten	22
5.1 Inledning.....	22
5.2 SLU	23
5.2.1 ISP	23
5.2.2 LOA.....	23
5.3 Uppsala universitet.....	24
5.3.1 ISP	24
5.4 Umeå universitet	25
5.4.1 ISP	25
5.5 Lokala bestämmelser Kau	26
5.5.1 Handledning	26
5.5.2 ISP	26
5.6 Sammanfattning	27
6. Analys	28
6.1 Inledning.....	28

6.2 Rättssäkerhet vid upprättandet av ISP	28
6.3 LOA:s rättsliga status	29
6.4 Analys jämförande studie av de tre lärosätena.....	30
7. Slutsats.....	32
7.1 Inledning.....	32
7.2 Fördel: LOA eller ISP?	32
7.3 Slutsatser jämförande studie.....	33
7.3.1 SLU	33
7.3.2 Uppsala universitet.....	33
8. Checklista och avslutande kommentarer	35
8.1 Checklista	35
8.2 Avslutade kommentarer	35
Referensförteckning	36

1. Inledning

1.1 Bakgrund

Det övergripande målet med forskarutbildningen är att Sverige skall befästa och utveckla sin ställning som kunskapsnation. Detta är viktigt dels för återväxten av utbildning och forskningsinstitutioner dels för övriga samhällets behov av forskarutbildade tillgodoses.¹ Att forskarutbildningen är av hög kvalitet är självklart målet då investeringen är stor såväl från den enskilde forskaren som från samhället.

Kvalitén i forskarutbildningen är dock beroende av en rad olika faktorer, däribland tillgången på kvalificerad och tillräcklig handledning. För att utbildningen skall vara framgångsrik krävs det att handledaren är aktiv i handledningen och diskuterar de problem som doktorand- en stöter på.²

Enligt undersökningen Doktorandspegeln 2003 upplever 25 % av de svenska doktoranderna sådana brister i handledningen att det får konsekvenser för den fortsatta utbildningen. Så många som 40 % av doktoranderna upplever att de inte fått handledning i den omfattning som önskas.³ Den lokala studien "Beroende Frihet" av doktoranders psykosociala arbetssituation vid Karlstad universitet bekräftar delvis denna bild av handledningen men påvisar även att det är en fråga som är starkt beroende av kön. Vid Kau är 26 % av de kvinnliga doktoranderna missnöjda med kvalitén på handledningen mot 8 % av de manliga doktoranderna.⁴ Sammantaget kan man mot bakgrund av ovanstående undersökningar påstå att det finns klara brister i antalet handledningstimmar i forskarutbildningen för doktorander på Karlstads universitet liksom för forskarstuderande i resten av landet.

För att Karlstads universitet skall kunna förbättra sin forskarutbildning generellt sett krävs att handledarna svarar upp mot de åtagande som följer av forskarutbildningen samt att doktoranderna tydligt vet vad som kommer att krävas av dem i utbildningen. Mot den bakgrunden har det framförts förslag om att förhållandet mellan doktorand och handledare borde formaliseras och konkretiseras ytterliggare för att klargöra parternas förväntningar på utbildningen. Om detta uppnås kan det medföra att rättssäkerheten för doktorander stärks.

För Karlstads universitets del är förbättringar i forskningsutbildningen viktigt för att uppnå konkurrensfördelar vid fördelningen av forskningsanslag. Andra fördelar skulle vara att universitetet blev mer attraktivt för blivande doktorander och annan personal knuten till forskarutbildningen.

¹ Prop. 2000/01:3 Forskning och förnyelse sid. 161

² SOU 2004:27 sid. 170

³ Högskoleverket (Rapportserie 2003:28) sid. 33

⁴ Lindqvist (2003) sid. 19

1.2 Problemdiskussion

Genom att granska resultatet av högskoleverkets rapporter på det här området får vi indikationer på att det oreglerade förhållandet mellan doktorander och deras handledare ställer till med en del problem.⁵ Ett exempel på ett sådant problem är att doktoranden ofta är osäker på hur mycket han/hon skall prestera och när detta skall redovisas p.g.a. bristande kritik från handledaren och brister i uppföljningen av den individuella studieplanen.⁶ Även hos handledarna finns en viss osäkerhet om hur mycket arbete som är rimligt att kräva av doktoranden, när prestationen är dålig att doktorandens bidrag skall dras in eller liknande situationer där ett ställningstagande krävs.⁷

Det har vidtagits åtgärder för att förstärka rättssäkerheten på det här området. Viktigast bland dessa åtgärder har varit införandet av ISP (*individuella studieplanen*) som finns reglerad i HF (*Högskoleförordningen 1993:100*) 6 kap. 36 §. Studieplanen ger lärosätena en tydlig anvisning till ett dokument som skall upprättas, ett dokument som anger tidsplan, organiseringen av handledningen mm. Uppföljningen av planen som skall ske årligen har vissa brister. Bland dessa brister är att uppföljning inte ens görs i vissa fall.⁸

Det är upp till varje lärosäte att utforma sina egna individuella studieplaner med stöd i lagstiftningen och dessa är oftast inte mer specificerade än vad lagen kräver. Detta har resulterat i kritik som i huvudsak gått ut på att förhållandet mellan parterna behöver detaljerad reglering vilket i sin tur genererat LOA (*letter of agreement*) eller *samarbetsavtal* som de också kallas, på vissa lärosäten. Ett LOA är till skillnad från ISP ett dokument som enbart upprättas mellan doktoranden och dennes handledare som komplement till ISP.

Röster har höjts för att även Karlstads universitet skall utforma och implementera ett sådant dokument, Gudrun Wikander på doktorandsektionen på Karlstads universitet är en av dessa röster och hon har även förmedlat önskemålet om att skapa ett LOA för Karlstads universitet. Det är här vår undersökning kommer in, vi ska undersöka om det finns några rättssäkerhetsmässiga fördelar med ett LOA vid Kau.

⁵ Högskoleverkets rapportserie, 2003:28R, *Doktorandspegeln 2003*, sid. 31

⁶ Högskoleverkets rapportserie, 2003:28R, *Doktorandspegeln 2003*, sid. 31

⁷ SOU 2004:27 sid. 93

⁸ SOU 2004:27 sid. 24

1.3 Syfte

Vår avsikt är att göra en rättsteoretisk jämförelse mellan LOA och ISP. Jämförelsen kommer att ha rättssäkerhet som gemensam nämnare. Den teoretiska kunskap vi förvärvar genom undersökningen skall vi sedan använda för att för komma med rekommendationer för vad doktorander och handledare vid Kau skall tänka på vid upprättandet av ett LOA.

För att besvara detta har vi konstruerat fyra forskningsfrågor som kopplar an till syftet.

Forskningsfrågor:

- Hur regleras förhållandet mellan doktorand, handledare och universitet i rättskällorna?
- Vilka avtalsrättsliga respektive offentlighetsrättsliga principer reglerar LOA resp. ISP?
- På vilket sätt regleras relationen mellan handledare och doktorand genom LOA samt ISP vid andra lärosäten?
- Vilket är bäst ur rättssäkerhetsmässig synvinkel för doktoranden, LOA eller ISP?

1.4 Metod

Den rättsdogmatiska metoden är grunden till undersökningen. Detta innebär att vi kommer tolka det material som finns i rättskällorna för att tydliggöra innehållet i rättsregler och tolkningen av dessa. Användningen av den rättsdogmatiska metoden skall resultera i rekommendationer för tillämpningen av undersökta rättsregler.⁹

Vi kommer också att göra en jämförelse av utvalda lärosätens LOA och ISP. Dessa lärosäten är utvalda på grund av att de uppvisar skilda sätt att utforma LOA och ISP. Vid de lärosäten som har utarbetat ett LOA så har dessa en ämnesövergripande profil. Syftet med jämförelsen är dels att urskilja likheter och olikheter i regleringen av ISP, men också att beskriva förhållandet mellan LOA och ISP.¹⁰ Jämförelsen kommer att vara inriktad på hur den praktiska handledningen regleras i LOA respektive ISP. Den här delen av uppsatsen är ej att direkt hänföra till den rättsdogmatiska metoden då den undersöker tillämpningen av juridiskt icke bindande material som LOA.

1.5 Material

Det rättsdogmatiska materialet omfattar de för området relevanta rättskällorna. I den här undersökningen har vi använt oss av lagtext, främst HF, förarbeten till HF samt doktrin avseende avtalsrätt och rättssäkerhet. Vi har inte använt oss av Högskolelagen därför att den består av målparagrafer vilket gör att den lämpar sig mindre bra när man undersöker detaljerad reglering. Andra källor som använts är lokala avtal samt andra bindande/icke – bindande dokument som reglerar förhållandet mellan doktorand och institution vid de tre utvalda lärosätena. Dessa dokument har hämtats på respektive lärosätets hemsida. Detta gäller även för dokumenten som ingår i genomgången av de lokala bestämmelser som ingår i kapitel fem.

⁹ Lehrberg(2006) *Praktisk juridisk metod* sid. 177-178

¹⁰ jfr kap. 4.4 nedan

Vid litteraturgenomgång har vi funnit en del rättsvetenskaplig litteratur, avhandlingar och artiklar som skrivits om avtal med det offentliga som part. I vissa fall tar även rättsvetenskaplig litteratur som i huvudsak annars avhandlar civil avtalsrätt upp detta i korthet. Angående rättssäkerheten har vi huvudsakligen följt *Frändbergs* och *Peczeniks* resonemang därför att de har tillerkänts stor auktoritet på området i allmänhet. *Frändbergs* resonemang i synnerhet eftersom det nämns i Högskoleverkets rapporter.¹¹ Om LOA är det lite behandlat varför vi delvis använt oss av litteratur på det närbesläktade begreppet L/I (*Letter of intent*) när vi försökt att ta reda på den närmare innebörden av företeelsen.¹²

1.6 Avgränsningar

För att avgränsa den här undersökningen har vi valt att utesluta vissa delar av den regleringen som finns mellan doktorander och fakultet. Den för doktoranden viktiga finansieringen har vi inte behandlat ingående i den här undersökningen, då det faller utanför det primära användningsområdet för ett LOA. Vidare kommer undersökningen främst att avse doktorander som omfattas av de regler som skall tillämpas på doktorander antagna efter 1 juli, 2007 då nya regler börjat gälla angående ISP.

1.7 Målgrupp

Den självklara målgruppen för uppsatsen är doktoranderna och handledarna vid Kau, det är för dessa som de eventuella rättssäkerhetsmässiga fördelarna med ett LOA kommer att undersökas. Förhoppningsvis kommer kunskapen också att användas generellt i universitetets relation till sina doktorander. Andra potentiella brukare av undersökningen är andra studenter som väljer att skriva uppsats inom offentlighetsrätt eller möjligtvis avtalsrätt.

¹¹ Högskoleverkets rapportserie 2001:27 R sid. 11

¹² Se kap. 4.4

2. Rättslig reglering mellan doktorander och fakultet

2.1 Inledning

Syftet med att ta upp de i HF relevanta paragraferna är att ge läsaren en inblick i det regelverk som reglerar förhållandet mellan doktorand och fakultet. De paragrafer som för oss är viktigast är de som reglerar vad som obligatoriskt skall ingå i den allmänna – och individuella studieplanen samt ytterliggare paragrafer som direkt ansluter till doktorandens handledning och utbildning. För rättssäkerheten är regelverket centralt.¹³

Det rättsliga förhållandet mellan fakultet och doktorand regleras primärt i HF. Även i förarbetena till HF kan man utläsa vissa syften med regleringen på området. Dock så är detta ej heltäckande då förordningar inte alltid föranleds av lika omfattande och utförliga förarbeten som lagar. Detta innebär att man inte alltid kan utläsa med vilka motiv delarna av förordningen har tillkommit.

2.2 Allmän studieplan

2.2.1 Bakgrund

Vid högskolereformen 1977 infördes en studieplan som dels skulle reglera utbildningens innehåll generellt för de studerade vid det aktuella ämnet och dels den individuella utbildningen som endast berörde det enskilde doktoranden. Det som skulle anges i studieplanen var bland annat syftet med utbildningen, vilka krav som ställs för antagning och vad som obligatoriskt skulle ingå i den aktuella utbildningen vid ämnet enligt dåvarande HF (SFS 1977:263) 8 kap. 13 §.

Den utredning som tillsattes för att utreda forskarutbildningen efter reformen påpekade att förfarandet med studieplan i formen som både allmän och individuell inte var optimal och föreslog att man skulle göra en uppdelning mellan en allmän studieplan och en för doktoranden individuell studieplan.¹⁴

Denna förändring genomfördes vid införandet av den nu gällande HF (SFS 1993:100). Den största skillnaden var att man skiljde det allmänna i studieplanen till förmån för en individuellt anpassad studieplan.¹⁵ Innehållet har sedan införandet av den nu gällande HF ändrats något men har i stort sett samma funktion i regleringen mellan doktoranden och ämnet där utbildningen bedrivs.

¹³ Jfr. kap. 3.3

¹⁴ SOU 1981:29 sid. 154-155

¹⁵ Prop. 1992/93:1 sid.49

2.2.2 Gällande rätt

De nu gällande föreskrifterna om de allmänna studieplanen återfinns i HF 6 kap. 35 §. Den allmänna studieplanen har behållit sitt ursprungliga innehåll som reglerar förfarandet vid antagningen till det aktuella ämnet och informera vad som obligatoriskt skall ingå i utbildningen vid det aktuella ämnet. Innehållet preciseras i sex punkter i HF 6 kap. 35 §:

1. Det huvudsakliga innehållet i utbildningen och i förekommande fall den litteratur som är obligatorisk inom ämnet,
2. den huvudsakliga uppläggningsplanen av utbildningen,
3. de krav på förkunskaper och andra villkor utöver grundläggande behörighet som gäller för att bli antagen till utbildningen (särskild behörighet),
4. vad som vid antagning till utbildningen gäller om urval avseende de bedömningsgrunder som skall tillämpas vid prövningen av sökandenas förmåga att tillgodogöra sig utbildningen,
5. de prov som ingår i utbildningen, och
6. i förekommande fall möjligheten att avsluta en del av utbildningen med licentiatexamen.

Angående vilka bedömningsgrunder som skall gälla vid antagningen av doktorander till högskolan så har detta uttryckts i HF 5 kap. 3 § med förmågan att tillgodogöra sig utbildningen på forskarnivå. För att bedöma förmågan till forskarutbildning har det konstaterats att bedömningsgrunderna tydligt skall framgå.¹⁶ I propositionen 2004/05:162 poängteras det att vikten av att ytterligare precisera bedömningsgrunderna i den allmänna studieplanen.¹⁷

2.3 Individuell studieplan

2.3.1 Bakgrund

ISP har som ovan nämnts ursprungligen kommit av behovet att individuellt anpassa utbildningen för den enskilde doktoranden. Förslaget uppkom först i den utredning som hade i uppdrag att utvärdera forskarutbildningen i högskolan efter högskolereformen 1977.¹⁸ Det förslag som då lades var konkret i sin utformning och syftade att ytterligare precisera kraven på den forskarstuderande. Även krav på handledaren och fakulteten skulle ingå enligt det här förslaget. Bland annat skulle handledningens omfattning och uppläggning anges.¹⁹

Först i och med införandet av den nu gällande HF infördes den förändring som ovan beskrivits där ISP fick en mer självständig roll i förhållande till den allmänna studieplanen. Ändringen innebar för doktoranden att handledaren skulle precisera de krav på kunskaper som ställdes i utbildningen. I betänkandet *Studiefinansiering och examina i forskarutbildningen* konstaterades det att instrumentet behövde utvecklas för att få önskad effekt. Förslagen häri var att man skulle precisera kraven på fakulteten genom att ta upp i vilka former doktoranden hade rätt till resurser. Tanken enligt betänkandet var att ISP skulle få formen av ett kontrakt mellan doktoranden och dennes handledare.²⁰

¹⁶ Prop. 1992/93:1 sid. 50

¹⁷ Prop. 2004/05:162 sid. 199

¹⁸ SOU 1981:29 sid. 155

¹⁹ SOU 1981:29 sid. 113

²⁰ DS 1996:35 sid. 38

Ett annat problemområde som uppkommit var hur man skulle hantera doktorander som inte uppfyllde de krav som ställdes av fakulteten. Tidigare hade man endast kunnat göra detta mot bakgrund av bestämmelsen i Högskolelagen 1 kap. 4 § där det föreskrivs att de tillgängliga resurserna skall utnyttjas effektivt. Lösningen på detta blev att HF konstruerades så att ISP skulle kunna ligga till grund för doktorandens resurser om doktoranden ej uppfyllde kraven som ställdes. Förändringen innebar också att fakultetsnämnden tilldelades ansvaret för upprättandet av ISP istället för handledaren.²¹ Förändringen innebar ej att planen miste sin betydelse som planeringsdokument för utbildningen. Denna förändring genomfördes i HF 1998. Genom detta fick ISP det innehåll som nu är gällande.

2.3.2 Gällande rätt

I HF 6 kap. 36 § stadgas det att en ISP skall upprättas för varje doktorand. Bestämmelsen är ej dispositiv vilket innebär att den ovillkorligen skall upprättas för varje doktorand. Någon tidpunkt för när den ISP skall vara upprättad har dock inte fastställts i HF. Dock framhålls det i förarbetena att ett förfarande där ett förslag till ISP skall finnas tillgänglig vid antagningen inte uppfyller kraven på rättssäkerhet och bredd i rekryteringen.²²

ISP har formen av ett beslut från fakultetsnämnden som granskar varje ISP efter att handledaren och doktoranden utformat den. Ansvaret för upprättande och uppföljning av ISP åligger fakultetsnämnden men kan delegeras vidare enligt HF 6 kap. 48 §. Detta gäller dock ej för indragning av doktorandens resurser enligt HF 6 kap. 37, 38 §§ där fakultetsnämnden är den enda instans som kan besluta om detta.

Den ISP som upprättas är det mest betydelsefulla dokumentet för att klargöra vilka rättigheter och skyldigheter som doktorand, handledare samt fakultet har. Rättsverkan av ISP som finns föreskriven i HF 6 kap. 37 § innebär att doktorandens resurser ytterst är beroende på att uppnå de mål som doktorand och handledare kommit överens om. Då ISP är det enda dokument som kan ligga till grund för indragandet av resurser för fortsatt forskning så är det mycket viktigt att den utformas noggrant för att kunna göras gällande vid en eventuell tvist.

ISP bör utformas genom samråd mellan framförallt doktoranden och handledaren och vara ömsesidigt antagen.²³ Fakultetsnämnden har dock ansvaret för att en ISP upprättas samt att den är fullständig så att en eventuell tvist kan lösas. En ej beslutad eller ofullständig ISP kan därmed ej ligga till grund för indragning doktorandens resurser. Indragning av resurser får dock ej ske under den tid som doktoranden har en anställning eller får utbildningsbidrag.

Det materiella innehållet i ISP regleras i HF 6 kap. 36 §. Den föreskriver att en ISP skall innehålla uppgifter om tidsplan för utbildningen, hur handledningen praktiskt är organiserad samt en beskrivning av övriga åtaganden som doktoranden och fakultetsnämnden har under utbildningstiden. Hur handledningen är organiserad har tillkommit genom en ändring som skall tillämpas på doktorander antagna efter 1 juli, 2007. Förarbetena till ISP anger dock handledningen som en viktig punkt att ange i ISP varför det även bör ses som obligatoriskt för doktorander antagna även före denna tidpunkt.²⁴

²¹ Prop. 1997/98:1 uo. 16 sid. 102

²² Prop. 2004/05:162 sid. 197 Jfr. kap 3.3

²³ SOU 2004:27 sid. 172

²⁴ Prop 1997/1998:1 uo. 16 sid. 102

ISP skall årligen följas upp av fakultetsnämnden. Vid uppföljningen skall doktoranden och handledaren informera fakultetsnämnden om hur utbildningen fortskrider. Om ändringar i ISP behöver göras är detta tillfället då de med fördel görs, fakultetsnämnden har dock möjlighet att förändra ISP närhelst detta är motiverat förutsatt att doktoranden och handledaren skriftligen intygat att de tagit del av ändringarna.²⁵

För den oinvidde kan utformningen på reglerna om ISP i HF 6 kap. 36 § tolkas som att det liknar ett avtal på grund av formuleringar som t.ex. ”samråd” eller ”möjlighet att yttra sig”, denna uppfattning är emellertid helt felaktig. Inte ens när ett förvaltningsbesluts tillkomst är beroende av adressatens samtycke är det fråga om en överenskommelse mellan två parter som annars kännetecknar ett avtal.²⁶ Det har i överklagandenämnden för högskolan avgjorts att en ISP skall upprättas oavsett om doktoranden har medverkat till upprättandet.²⁷

Ursprungligen fanns tanken om att ISP skulle utgöras av ett kontrakt mellan doktoranden och dennes handledare men i och med den ökade betydelsen som ISP gavs vid indragandet av doktorandens resurser, så blev det ofrånkomligt att endast ett beslut från berörd fakultet skulle kunna ligga till grund för ett sådant förfarande.²⁸

Beslutet att upprätta en ISP tas av fakulteten som är en myndighet, detta gör beslutet till ett förvaltningsbeslut. Ett förvaltningsbeslut är ”ett slags uttalande som på något sätt är avsett att styra enskilda personer eller myndigheter”.²⁹ Sådana typer av beslut har olika rättsverkningar, men det som kan sägas om ISP är att det har direkt effekt dvs. det skall leda till en eller flera handlingar från den som beslutet gäller, detta kan avse både enskilda och myndigheter.³⁰ Ett exempel på ett förvaltningsbeslut med direkt effekt är ett rivningsföreläggande enligt Plan – och bygglagen (1987:10) 10 kap. 14 §, där byggnadsnämnden förväntar sig att mottagaren av beslutet skall utföra rivningen enligt föreläggandet. Beslut om upprättande av ISP kan inte överklagas och räknas därmed till beslut av typen som har laga kraft.³¹

2.2Handledning

2.2.1 Bakgrund

Redan i 1955 års universitetsutredning framfördes handledningen som ett område där forskarutbildningen ej fungerar tillfredställande. Utredningen mynnade dock ej ut i någon konkret åtgärd för att komma tillrätta med problematiken. Det konstateras dock att handledarna måste få bättre förutsättningar för att kunna ge de forskarstuderande handledning i den omfattning som krävdes. Problemet vid den här tiden var framförallt att utbildningen tog lång tid då någon föreskriven längd på utbildningen inte fanns.³²

²⁵ Prop. 1997/1998:1 uo. 16 sid. 101

²⁶ Staedler (1983) sid. 30

²⁷ Beslut 2001-08-22, reg. nr 49-229-01, <http://www.onh.se/avgoranden/doktorandhandledning/4922901.shtml>

²⁸ Ds. 1996:35 sid. 38 jfr. Prop. 1997/98:1 sid. 102

²⁹ Bohlin & Warnling Nerep (2004) sid. 44

³⁰ Bohlin & Warnling Nerep (2004) sid. 51 jfr, Strömberg (2006) sid. 58

³¹ Bohlin & Warnling Nerep (2004) sid. 52 jfr, Strömberg (2006) sid. 70

³² SOU 1957:24 sid. 169-170

Nästa utredning som behandlade forskarutbildningen konstaterade samma problem som den tidigare utredningen men här framfördes konkreta förslag på ändringar som skulle leda till bättre handledning.³³ Detta mynnade konkret ut i förslag på att doktoranden skulle ha rätt till handledning under den tid som krävdes för att välja preliminärt ämnesområde för avhandlingen. Därefter föreslogs det att den handledaren skulle bistå doktoranden i avhandlingsarbetet genom samråd och anvisningar.³⁴ Vidare föreslogs att en handledare ej skulle ansvara för fler än 5 – 6 doktorander. Syftet med detta var att ge handledarna förutsättningarna för att klara av åtagandena. De föreslagna åtgärderna genomfördes dock ej då departementschefen ansåg att en generell norm för handledningen inte är tillämplig för alla berörda ämnen och forskningsprojekt.³⁵

I 1977 års högskolereform ersattes dåvarande universitetsstadga med en ny högskolelag samt HF (1977:263 *högskoleförordning*). För handledningen i forskarutbildningen blev HF mest betydelsefull. Innebörden av reformen för handledningen blev att det klargjordes att doktorander hade rätt till handledning under motsvarande fyra års heltidsstudier. För forskarstuderande i kliniska ämnen gavs rätt till handledning även för den verksamhet som bedrevs kliniskt förutom avhandlingsarbetet.

I den utredning som tillsattes för att utvärdera forskningens situation i den nya högskolan efter reformen 1977 konstaterade likt tidigare utredningar att handledningen på många håll var otillfredsställande.³⁶ Av utredningen framfördes ett konkret förslag på en miniminivå av 40 timmars handledning årligen fördelat på ett ungefärligt snitt på 4 – 6 timmar per månad.³⁷ Förslaget antogs dock ej av regeringen som menade att handledningens omfattning var en fråga som avgjordes lokalt.³⁸

2.2.2 Gällande rätt

Den nuvarande bestämmelsen i HF (SFS 1993:100) anger att doktoranden har rätt till handledning såvida fakultetsnämnden inte beslutat om indragning av resurserna enligt HF 6 kap. 37 §.³⁹ Detta ger doktoranden rätt till handledning så länge som denne uppfyller åtagandena i ISP. Doktoranden skall också numer tilldelas en eller flera biträdande handledare. Doktoranden har även givits rätt att byta handledare om denne begär det.

För att handledarnas skall vara väl orienterade i vilka förordningar och regler som gäller så har det i HF 6 kap. 32 § tillfogats bestämmelser om att minst en av doktorandens handledare skall genomgå en handledarutbildning. Innehållet i utbildningen skall förutom orientering om regelverket även innehålla konflikthantering, kommunikationskunskap, forskningsetiska frågor samt jämställdhets och genuskunskap.⁴⁰

³³ SOU 1966:67 sid. 42

³⁴ SOU 1966:67 sid. 317

³⁵ Prop. 1969:31 sid. 71

³⁶ SOU 1981:29 sid. 121

³⁷ SOU 1981:29 sid. 156

³⁸ Prop. 1981/82:106 sid. 234

³⁹ Jfr kap 2.3.2

⁴⁰ Prop. 2000/01:3 sid. 164

Omfattningen på handledningen skiljer sig en hel del åt mellan lärosätena som bedriver forskarutbildning. Ofta preciseras detta i lokalt antagna riktlinjer som också är den rekommenderade åtgärden enligt utredningen ”*En ny doktorsutbildning*”⁴¹ Högskoleverket påpekar i doktorandhandboken att någon enhetlig uppfattning om mängden handledningen inte existerar men rekommenderar att man förtydligar omfattningen i ISP för att kunna åberopa detta om man inte får överenskommen handledningstid.⁴² Förarbetena till HF angående ISP menar också att tillgången på handledning skall framgå av ISP.⁴³

2.3 Sammanfattning

- Den allmänna studieplanen innehåller främst ämnesspecifika regler om antagning och obligatoriska moment i utbildningen
- ISP syfte var från början att anpassa utbildningen individuellt efter doktoranderna
- ISP har med tiden givits en viktigare roll i regleringen mellan fakultet och doktorand då endast ISP kan ligga till grund för indragandet av doktorandens resurser.
- ISP är ett förvaltningsbeslut och inte ett avtal
- Omfattningen på handledningen går ej att fastställa i rättskällorna. Omfattningen bör dock preciseras i lokala regler och ISP

⁴¹ SOU 2004:27 sid. 176

⁴² <http://www.doktorandhandboken.nu/handledningstod.4.42e1e22b10fe36924fe8000511.html> 2007-12-14

⁴³ Prop. 1997/1998:1 uo. 16 sid. 102

3. Rättssäkerhet i teorin

3.1 Inledning

Syftet med detta kapitel är att ge läsaren en inblick i begreppet rättssäkerhet och de svårigheter som brukaren av det begreppet möter när denne skall definiera det. Kapitlet är även relevant för att vi skall kunna uppnå syftet genom att det ger oss en teoretisk grund som vi kan använda i analysen samt att dra slutsatser från. Begreppets innebörd är en omdiskuterad fråga och vi väljer att här redovisa två definitioner av begreppet som vi anser ha rättsvetenskaplig tyngd. Vi kommer att redovisa teoretiska rättssäkerhetsresonemang från *Åke Frändberg* och *Aleksander Peczenik*. Anledningen till att vi valt just dessa båda är deras auktoritet och expertis på området, *Peczenik* är visserligen avliden men vi menar att hans arbete fortfarande har betydelse för diskussionen om hur rättssäkerhet skall definieras.

Definitionerna kommer att redovisas deskriptivt, så nära de båda rättsvetarnas egna ord som möjligt utan att hela texten blir ett citat. Anledningen till detta är att vi vill visa på nyanserna mellan de båda uppfattningarna på ett så tydligt sätt som möjligt. På vissa områden liknar deras uppfattningar om vad rättssäkerhet innebär varandras, men detaljerna som skiljer deras uppfattningar åt är inte att förakta.

Landets lärosäten som bedriver forskarutbildning uppvisar en rad olika sätt att tillämpa de centrala författningar, regler och riktlinjer som berör forskarutbildning. Detta beror på att regelverket tolkats olika samt att regelverket tillämpats annorlunda än vad som var avsett. Detta innebär att situationen för de forskarstuderande blir rättsosäker då det ej går att få klara besked utifrån de centrala bestämmelserna om vad som skall ingå i ISP.⁴⁴ Vi skall här redogöra för vilka villkor som krävs för att en regel eller tillämpning skall kunna betraktas som rättssäker.

3.2 Frändberg

Högskoleverket har använt sig utav Professor *Frändbergs* definition av begreppet rättssäkerhet från *Juridisk Tidskrift* (2000/02 nr 2 sid. 269 – 280).

1. Reglerna skall vara klara och adekvata
2. Reglernas skall vara publicerade och
3. tillämpas lojalt och korrekt av de rättstillämpande organen

Med klarhet i regleringen menas i det här sammanhanget att reglerna liknar övrig reglering på området, i det här fallet så är det högskolelagen, högskoleförordning samt riktlinjer från myndigheten som blir aktuella. Detta innebär att reglerna skall ge minimalt utrymme för godtycke samt vara tillräckligt klara för att vara direkt tillämpbara.

Med utgångspunkt från *Frändbergs* artikel finns det några ofullkomligheter som kan förekomma bland regler med avseende på första punkten ovan. Dessa ofullkomligheter som *Frändberg* tar upp är följande:

- *Rättsbrist*, dvs. det saknas reglering på det aktuella området. Principen om beslutstvång inträder här, vilket innebär att ”den officiella rättstillämparen är skyldig

⁴⁴ SOU 2004:27 sid. 109

att konstruera en regel för det aktuella fallet”.⁴⁵ Sådan regelkonstruktion är dock skyldig att skapas i samspel med den befintliga rätten och görs oftast genom s.k. analogier. *Frändbergs* kritik mot den här metoden grundar sig främst i att den enskildes förmåga att förutse utgången är begränsad till vetskapen om att denne får ett svar, inte hur det svaret kommer att se ut.⁴⁶

- *Regelns klarhet.* Regeln är kanske så pass vag att den är att betrakta som en tillåtelse för tillämparen att skapa en egen rätt eller att regelverket är så invecklat att tillämpningen näst intill omöjliggörs. Rättsregelns svaghet föreslår *Frändberg* råda bot på genom att använda lagtolkningsprejudikat, men han noterar samtidigt att prejudikat från högsta instans inte generellt kan sägas göra rättssäkerheten bättre. *Frändberg* nämner också att förarbeten och lagtolkningstekniker kan användas för att bringa klarhet i en regels syfte, men pekar på bristande förutsägbarhet i användningen av förarbeten och framställer en rad invändningar mot lagtolkningsteknikerna som vi väljer att inte ta upp här.⁴⁷

Med publicerade regler syftar man på regler som kommit någon större grupp av människor till handa, sedan kan formerna för publiceringsförfarandet skilja sig åt vad gäller plats, till vilka publiceringen riktar sig till osv. Följande ofullkomligheter bör tas i beaktande:

- *Opublicerat/Svårtillgängligt material.* De rättssäkerhetsmässiga invändningarna mot opublicerat material är självklar, möjligheten till förutsägbarhet blir onekligen lägre. När det gäller tillgängligheten däremot är frågan mer komplex. *Frändberg* anser att lättillgänglighet inte bara avser offentliggörandet utan också distributionen, som skall vara ”tillfredställande”. Regeländringar skall aviseras i god tid innan de träder i kraft, samt att berörda myndigheter skall förses med nya texter utan dröjsmål. Även för privatpersoner skall tillgänglighet vara god, och där lovordar *Frändberg* den datorisering och de framsteg som gjorts på den fronten de senaste åren.⁴⁸

Det tredje villkoret för rättssäkerhet är att de två första villkoren tillämpas lojalt och korrekt av de rättstillämpande organen. Med detta menas att de organ som utsetts till att sköta tillämpningen kan klara av denna uppgift. Ofullkomligheter gällande lojal tillämpning:

- *Ad hoc – tillämpning.* Myndigheterna tillämpar reglerna oregelbundet och det hjälper inte den enskilde att läsa regleringen eftersom den tillämpas godtyckligt. *Frändberg* talar om när detta sker i så stor utsträckning att rättssystemet bara är en fasad för ett annat organ som i verkligheten styr domstolarnas tillämpning. Han använder Sovjet som ett exempel på detta, där enskildas rätt att lämna eller stanna kvar i ”unionen” visserligen var reglerat, men som i verkligheten bestämdes av högt uppsatta politiker.⁴⁹

⁴⁵ Juridisk Tidskrift (2000/02 nr 2 sid. 275)

⁴⁶ Juridisk Tidskrift (2000/02 nr 2 sid. 275)

⁴⁷ Juridisk Tidskrift (2000/02 nr 2 sid. 275-277)

⁴⁸ Juridisk Tidskrift (2000/02 nr 2 sid. 277-278)

⁴⁹ Juridisk Tidskrift (2000/02 nr 2 sid.279)

3.3 Peczenik

Även om *Peczenik* idéer om rättssäkerhet inte använts av Högskoleverket är det på sin plats att i kraft av den auktoritet som han hade på området, redovisa några av hans resonemang som vi anser har anknytning till vår uppgift. Till att börja med vill vi klargöra vad *Peczenik* menar med begreppet rättsstat som han använder i sin argumentation. Detta klargörande gör vi genom följande citat: ”I sin ideala typ förutsätter rättsstaten att den offentliga makten utövas inom en rättslig ram. Maktutövningen är förutsebar med stöd av rättsreglerna, icke godtycklig.”⁵⁰ Hans användning av begreppet rättsstat skall alltså inte blandas ihop med uppfattningen att en rättsstat är en sorts polisstat där regleringen har gått till överdrift.

Peczenik menar att vad som kännetecknar en rättsstat är att (citat): ”maktutövningen i hög grad följer rättsreglerna”.⁵¹ Detta skall i sin tur borga för en hög nivå av förutsägbarhet inom rättsstaten. Vidare så anger han att det finns (citat): ”vissa faktorer som främjar rättssäkerheten”.⁵² Vi skall redovisa några av dessa faktorer som är relevanta i jämförelse med undersökningens syfte. Framställningen här skall inte förväxlas i disposition med den som används i avsnittet där *Frändbergs* idéer om rättssäkerhet används. Där presenterades tre förutsättningar för rättssäkerhet som sedan följdes av ofullkomligheter som kunde tänkas störa rättssäkerheten. I det här fallet är det förutsättningar för rättssäkerhet som presenteras

- *Exakta och generella regler.* *Peczenik* menar att förutsägbarheten i en rättsstat är som tidigare nämnts, beroende av att maktutövningen följer rättsreglerna i en hög grad. Eftersom maktutövningen utgår från de regler som finns, måste dessa vara så användbara som möjligt avseende förutsägbarhet men också flexibilitet. Här krävs alltså att rättens regler är exakta och generella av den anledningen att all maktutövning måste ske inom lagens ramar för att kunna leva upp till kravet på förutsägbarhet.⁵³
- *Likhet inför lagen.* Med detta menar *Peczenik* att ingen skall få åtnjuta förmåner som inte är föreskrivna i rättsreglerna eller drabbas av sanktioner (straff, påbud, etc.) som inte förekommer i lagen. Detta krav ankommer på myndigheterna i första hand att leva upp till eftersom det är de som skall tillämpa lagarna. Deras skyldigheter tydliggörs i vår egen regeringsform, Regeringsformen 1 kap. 9 §. Poängen är alltså att alla människor skall behandlas lika av myndigheter i fråga om deras tillämpning av lagen.⁵⁴
- *Normrationalitet.* Med normrationalitet menar *Peczenik* att även om rättsreglernas utformning stämmer väl överens med kraven på rättssäkerhet, så räcker inte detta för att garantera hög rättssäkerhet. Han menar att alla beslut som tas av myndigheter måste betraktas som en tillämpning av de rättsregler som myndigheterna arbetar efter. Det måste alltså finnas en direkt koppling mellan myndigheters tillämpning och rättsreglerna. Ett myndighetsbeslut som tas utanför ramen av rättsregler är således inte rättssäkert med motiveringen att det inte är förutsägbart. *Peczenik* ger ett exempel på detta genom att använda domstolsavgörande. En domare avgör målet genom att följa såväl generella som exakta regler. I det exemplet blir det tydligt att om domaren avviker från reglerna blir inte avgörandet förutsägbart.⁵⁵

⁵⁰ Peczenik (1995) sid. 50

⁵¹ Peczenik (1995) sid. 51

⁵² Peczenik (1995) sid. 51

⁵³ Peczenik (1995) sid. 52

⁵⁴ Peczenik (1995) sid. 52-53

⁵⁵ Peczenik (1995) sid. 53

- *Öppenhet.* Rättsreglerna skall offentliggöras, vara tillgängliga för allmänheten.⁵⁶ Resonemanget som *Peczenik* för är i stora delar detsamma som *Frändberg* på den här punkten, men genom att visa att deras resonemang liknar varandras skapar vi ett större förtroende för att argumentet är giltigt.

Följande punkt är visserligen en del av *Peczeniks* rättssäkerhetsresonemang, men kan uppfattas som lite avvikande från de övriga punkterna, därför följer en liten motivering till varför vi valt att ta med hans resonemang på den här punkten. Varför är det då av vikt att påpeka rättens autonomi som en del av rättssäkerheten? Av följande anledning: genom rättens autonomi skapas också en exklusivitet, dvs. det är inga andra normsystem som konkurrerar med rätten på det här området. Det råder alltså ingen tvekan om vilket normsystem som skall användas för t.ex. ett avgörande i domstol.

- *Rättens särart och autonomi.* *Peczenik* menar att rättssystemet i en rättsstat har frigjort sig från andra normsystem som förekommer i samhället, framförallt det etiska normsystemet. Rättsystemet är genom denna autonomi i stor utsträckning fri från påverkan av andra samhällsliga normsystem. Några exempel som *Peczenik* ger på rättens autonomi är att: stora delar av rättssystemet skapas avsiktligt genom lagstiftning, reglernas giltighet kan bestämmas utan hänsyn till etik eller religion, rättsreglerna tolkas på ett speciellt juridiskt sätt.⁵⁷

3.4 Sammanfattning

- I SOU 2004:27 har det konstaterats att doktorandernas situation är rättsosäker.
- Höskoleverket har använt *Frändbergs* definition av rättssäkerhet i sitt arbetet för att försöka öka förutsägbarheten av regler och tillämpning.
- *Frändberg* använder sig av tre krav för att regler skall vara rättsäkra och identifierar därefter ofullkomligheter som kan förekomma i sammanhang där dessa krav ställs.
- Möjligheten för att kunna erhålla rättssäkerhet ställer krav på rättsreglerna att de skall vara exakta och generella, menar *Peczenik*.
- *Peczenik* påpekar att likhet inför lagen är en förutsättning för rättssäkerhet som även fastställts i Sveriges regeringsform.
- Rättens autonomi är en del av rättssäkerheten genom exklusivitet och förutsägbarhet, hävdar *Peczenik*.

⁵⁶ Peczenik (1995) sid. 54

⁵⁷ Peczenik (1995) sid. 58

4. Rättsteoretiska förutsättningar för avtal mellan det offentliga och det privata

4.1 Inledning

Syftet med kapitlet är att ge läsaren en uppfattning om den rättsteoretiska bakgrunden bakom problematiken kring LOA. Problematiken utgörs av LOA:s och avtalsparternas speciella natur, eftersom avtalet befinner sig i gränslandet mellan offentlig- och civil rätt. Därför skall vi presentera en överskådlig inblick i rättsteorin kring rättens tudelning och synliggöra problematiken som uppstår när det allmänna skall ingå avtal med en privat part. Detta är nödvändigt att belysa med tanke på undersökningens syfte. Vi utgår från att universitetet representerar det allmänna, och doktoranden blir då följaktligen den privata parten i det avtalsförhållandet.

Kapitlet inleds med en översikt av och kort historik bakom den moderna rättens dikotomi. Därefter, en beskrivning av avtalsprinciper, avtals syfte, kompetens att ingå dessa, upplevelsen av avtal och andra grundläggande delar av avtalsrätten. Sedan kommer en del som tar upp bundenhet av ingångna avtal mellan allmän och privat part och det allmännas möjlighet att ändra eller häva avtal. En utförligare beskrivning av LOA och dess rättsverkningar avslutar kapitlet.

4.2 Rättens dikotomi

Så långt tillbaka som till den romerska rätten kan man se en uppdelning mellan offentligrätt och civilrätt inom rättsvetenskapen.⁵⁸ Detta har sedan, under följande århundraden utkristalliserats till en tydlig dikotomi där den offentliga rätten utgjordes av myndigheter och tjänstemän som arbetade efter lagens direktiv. Riktningen på tillämpningen av den offentliga rätten var vertikal, vilket innebar att beslut riktade sig huvudsakligen från det allmänna mot den enskilda. Dikotomin har skapat ett ökat handlingsutrymme för tillämparna av den offentliga rätten genom att endast offentligrättsliga regler gäller inom vissa områden vilket begränsar eller omöjliggör påverkan från civilrätten t.ex. i sådana fall där positiv offentlig rätt saknas.⁵⁹

Frågan om rättens dikotomi skall bevaras eller ej har diskuterats länge. Förespråkarna för bevarandet har hävdats att offentligrätten har två sidor. En sida där maktutövningen syns tydligt genom påbud, förbud och tillåtelser, men också en annan sida där det allmänna agerar som ägare, avtalspart och fördelare av välfärd.⁶⁰ En förening av dessa två sidor skulle enligt förespråkarna för bevarandet endast resultera i en gråzon av betydande omfattning mellan de två sidorna i stället för den enda enheten som en förening skulle syfta till. Motståndarna å sin sida hävdar att denna gråzon i själva verket redan existerar och att ett försök till skarp gränsdragning mellan det allmänna och det enskilda är en övning i meningslöshet som skulle leda till mycket komplicerade lagtolkningssituationer och förvirring i tillämpningen.⁶¹

⁵⁸ Tamm (1993) sid. 180

⁵⁹ Madell (1998) sid. 41-46

⁶⁰ Boe (1986) sid. 172, jfr. även Stridbeck (1992) sid. 306, samt Madell (1998) sid. 54

⁶¹ Riberdahl (1985) sid. 141

Klart är åtminstone att det föreligger en skillnad mellan offentlig- och civilrätt, men att försöka göra denna skillnad på något vis allmängiltig är enligt *Madells* uppfattning dömt att misslyckas. Det är endast i fall till fall som man kan hävda inslag av offentlig – och civilrätt, en kunskap som är avgörande för vart fallet skall prövas. Är det t.ex. fråga om ett beslut är ju förvaltningsdomstolen den rätta instansen, är det i stället fråga om en avtalstvist kan den avgöras av allmän domstol.⁶²

En tanke som *Madell* ger uttryck för, är att en blandning av de två rättområdena kanske skulle kunna leda till en friare tillämpning hos domstolarna som inte längre skulle vara tvungna att ta ställning till huruvida rättsfrågan hör hemma under offentligrätt eller civilrätt. Befriad från begränsningarna av dikotomin skulle domstolen kunna koncentrera sina ansträngningar på att försvara den svages rätt, något som kan sägas vara ett generellt mål för ett demokratiskt rättssystem.⁶³

4.3 Avtalsprinciper vid avtal mellan det offentliga och det privata

Det rättsliga förhållandet som styr avtal i den marknadsekonomiska sfären har ett annat syfte än det vid avtal mellan det allmänna och det privata. I marknadsekonomi är avtalets syfte att fördela resurserna mellan avtalsparterna och öka omsättningen av sagda resurser. Avtalet med offentlig part däremot syftar till att främja medborgarnas intressen och att fördela resurser mellan dessa genom välfärdssystemet. Konsekvensen av detta blir att rättsliga principer som reglerar avtalsrätten på det marknadsekonomiska området inte per automatik kan implementeras på situationer där det offentliga är avtalspart.⁶⁴ Förändringen i avtalen består oftast av en ökad reglering, en inblandning av lagar som styr allmänhetens verksamhet i vanliga fall, men som även påverkar innehållet i avtalen.⁶⁵

Ett tydligt exempel på offentligrättens inblandning i avtal är kompetensen att ingå dessa. Om beslutet att ingå avtal var taget utanför kompetensområdet kan det upphävas genom ett överklagande, trots detta kan avtalet i sig utgöra grund för civilrättsliga förpliktelser som drabbar den offentliga parten genom t.ex. reglerna om god tro förutsatt att en allmän domstol gör den bedömningen. Däremot är det inte alla privaträttsliga regler som fungerar på avtal med offentlig part med sådan enkelhet, i fall där den privata parten kräver att det offentliga fullgör sitt åtagande som beskrivs i avtalet är utgången av en rättslig prövning inte alls lika självklar.⁶⁶

En princip som är avgörande för avtalsrätten är den om att parterna är jämbördiga och att de ingår avtalet av fri vilja⁶⁷ (jfr. *lagen (1915:218) om avtal och andra rättshandlingar på förmögenhetsrättens område*, i synnerhet 31,36 och 37 §§), en viljeförklaring som endast kan ändras eller upphävas genom beslut av allmän domstol. Denna princip gäller, trots att det ibland finns underlag för att ifrågasätta en parts frivillighet. I vissa avtalssituationer kan ju ena avtalsparten ibland närmast diktera villkoren.⁶⁸ I sådana situationer går ofta tankarna till det allmänna som den starkare parten i ett avtal och så kan ofta vara fallet. Det offentliga har genom sin maktposition i samhället eller genom lagstiftning som styr verksamheten ofta möjlighet eller skyldighet att ställa särskilda krav på motparten. Därigenom har avtal använts

⁶² Madell (1998) sid. 58, jfr. Sandgren (1996) sid. 27-30

⁶³ Madell (1998) sid. 59

⁶⁴ Grönfors (1987) sid. 217-219

⁶⁵ Mathiassen (1974) sid. 164—165

⁶⁶ Madell (1998) sid. 103

⁶⁷ Taxell (1997) sid. 36

⁶⁸ Adlecreutz (2000) sid. 22

med syfte att tydliggöra myndighetens vilja, något som man med ett vanligt förvaltningsbeslut inte lyckats uppnå. Avsikten är då att ge kontrahenten upplevelsen av att bundenheten och förpliktelsen att uppfylla avtalet är större än viljan att följa ett förvaltningsbeslut.⁶⁹

Ett annat syfte för avtal mellan det offentliga och den enskilde kan vara att jämna ut maktförhållandet och för att få parterna att bortse från den hierarkiska skillnaden till förmån för ett avtal på en nivå som präglas av samarbete och flexibilitet, något som förminskar intrycket av tvång och betungande villkor.⁷⁰ Även *Lena Marcusson* ger uttryck för denna förhandlings-taktik till förmån för ett hierarkiskt förhållande mellan parterna som en utvecklingstendens i den moderna förvaltningen.⁷¹

Ibland väger känslan av att ha ingått avtal tyngre än avtalets rättsliga värde i verkligheten.⁷² Bundenheten eller bristen på en sådan upplevs då inte som ett problem eftersom konsensus varit så dominerande i förhandlingarna att rättslig prövning av avtalen sällan sker.⁷³ En annan skillnad i bundenheten är att eftersom normgivningsmakten ligger hos det allmänna, kan det allmänna indirekt ändra förutsättningarna för avtal genom förändringar i lagstiftningen. Ett exempel på detta kan vara en förändring av skatten som i sin tur påverkar kostnaderna för avtalet och kanske också förskjuter balansen (jfr. Avtalslagen (1915:218) 36 §) i detsamma. Möjligheterna till förändringar av förutsättningarna för ingående av avtal eller redan ingånget avtal genom normgivningsmakten skall dock inte ensidigt betraktas som en fördel för det offentliga som part då förändringar kan ske som påverkar den parten negativt.⁷⁴

4.3.1 Bundenhet av ingånget avtal

Oavsett om en juridisk person är offentlig eller privat måste den företrädas av en fysisk person. Detta förhållande skapar onekligen tillfällen till överträdelse av den kompetens som denne fysiske person har i fråga om slutandet av avtal. Det allmännas kompetens att ingå avtal regleras främst av speciallagar (t.ex. *lagen (1992:1528) om offentlig upphandling*) och offentligrättsliga principer. Därigenom befinner sig det allmänna som part i en mycket mer reglerad omgivning än vad en privat part gör.⁷⁵

Boe beskriver några exempel på tillfällen då det allmännas kompetens överskridits.⁷⁶ Vi citerar *Madells* översättning:

- Om kommunen saknat *materiell kompetens* att ingå avtalet i fråga, t.ex. att beslutet att ingå avtalet inte ligger inom ramen för den kommunala kompetensen eller speciallagstiftningen.
- Om den som fattat beslutet om att ingå avtalet saknat *befogenhet* att göra detta.
- Om den sakliga bedömningen inte utförts på rätt sätt, t.ex. *åsidosättande* av sådana *offentligrättsliga principer* som borde ha beaktats.
- Om kommunen i det aktuella fallet har en särskild *rätt att frångå* avtalet, t.ex. genom att fatta ett nytt beslut som upphäver förutsättningarna för avtalet.

I citatet ovan skall *kommunen* läsas som det allmänna/offentliga för att få relevans i sammanhanget.

⁶⁹ Frihagen (1991) sid. 327

⁷⁰ Madell (1998) sid. 103-105

⁷¹ Marcusson (1993) sid. 60

⁷² Jfr kap. 4.4.1

⁷³ Mathiassen (1974) sid. 52—53

⁷⁴ Madell (1998) sid. 105-106

⁷⁵ Madell (1998) sid. 301, 305

⁷⁶ Boe (1993) sid. 816—821 jfr, Madell (1998) sid. 301

För att öka förutsägbarheten för avtalsparterna i fall där avtalslagen tillämpas, spelar reglerna om god tro en avgörande roll. Om enskilda inte kunde lita på att den juridiska personen blir bunden att genomföra de förpliktelser som avtalet avser, skulle formen för överenskommelser genom avtal vara alltför oberäknlig och komplicerad för att kunna användas.⁷⁷

I avtal där det allmänna är part däremot, så är det inte avtalslagens regler om god tro som avgör om företrädaren har kompetens eller inte. I stället är det den offentlighetsrättsliga lagstiftningen som avgör det, vilket i sin tur leder till att godtroshet faller utanför sammanhanget. Det är här som kärnan i problematiken kring följderna av kompetensöverskridande ligger.⁷⁸

Om en domstol i ett försök att lösa en tvist där den privata parten kräver ersättning eller fullföljande av avtals förpliktelser mot kompetensöverskridande allmän part, skulle besluta sig för att i enlighet med rättsläras dogmatik använda speciell rätt framför allmän så skulle konsekvensen enligt *Madell*, bli att domstolen hamnar utanför den offentliga rättens huvudsakliga område som reglerar förhållandet mellan offentliga och enskilda i fråga om beslut. På samma sätt är en rent civilrättslig lösning på tvisten ohållbar, om kompetensen överskridits måste detta komma med i bedömningen för att den skall kunna bli balanserad.⁷⁹

Madells föreslagna lösning på problemet är att en uppdelning bör göras. En sådan skulle kunna yttra sig så att förvaltningsdomstol först prövar om kompetensen överskridits. Därefter prövar en allmän domstol ärendet med hänsyn till både den offentliga och den civila rätten genom att förhålla sig till godtroshet i relation till graden av kompetensöverskridandet.⁸⁰

4.3.2 Möjligheter för det allmänna att ensidigt ändra förutsättningarna i ett avtal

En av den civila avtalsrättens huvudregler är *pacta sunt servanda*, att avtal skall hållas.⁸¹ Den här principen har bevarat sin styrka genom att man i positiv rätt hållit de lagliga möjligheterna att förändra avtal med grund i ändrade förhållanden på en låg nivå dvs. möjligheterna att ändra i ett ingånget avtal begränsas genom lagstiftningen som endast behandlar det som är ytterst nödvändigt (jfr. *AvtL*, i synnerhet 3 kap.). Ett starkt argument för att tillåta ett rättsligt ingripande med avsikt att ändra i avtalsförhållanden är att förändrade förhållanden är av sådan allvarlig natur och att de inte tas upp i avtalet och den riskfördelning som normalt brukar finnas där.⁸² Syftet med ett avtal är ju att fördela riskerna och förtjänsterna på ett sätt som ger parterna lika delar av båda.⁸³

När ett avtal inte fullgjorts, t.ex. genom att part inte utfört det som ålagts denne är det fråga om avtalsbrott.⁸⁴ Avtalets syfte har då inte uppfyllts genom att överenskommen handling inte utförts genom en parts försorg eller någon liknande situation, det finns en uppsjö av olika situationer som kan förorsaka ett avtalsbrott.

⁷⁷ Kleineman (1994-95) sid. 941

⁷⁸ Madell (1998) sid. 305

⁷⁹ Madell (1998) sid. 306

⁸⁰ Madell (1998) sid.308

⁸¹ Ramberg & Ramberg (2007) sid.28

⁸² Taxell (1997) sid. 52, jfr. Ramberg & Ramberg (2007) sid.186-187

⁸³ Madell (1998) sid. 480-481

⁸⁴ Ramberg & Ramberg (2007) sid.221

Något som också förekommer är så kallad *force majeure* som innebär att avtalet upphör genom något förhållande som utifrån påverkar avtalets effekt till sådan grad att det slutar gälla, en påverkan som inte kunnat förutses. Några klassiska exempel på *force majeure* är utbrott av krig och naturkatastrofer.⁸⁵

Angående avtal av ”blandad” typ, dvs. avtal med privat och allmän part kommer *Madell* till slutsatsen att det allmänna visserligen har möjligheter att häva avtalet då sådant agerande regleras av offentligrätten.⁸⁶ Detta betyder emellertid inte att det allmänna kan undslippa åtaganden som man kommit överens om i avtalet med kontrahenten, vilket i förlängningen betyder att det inte finns någon skillnad i förpliktelsen att fullfölja åtaganden mellan det allmänna och det privata i en avtalsituation.⁸⁷

Inom offentligrätten finns en princip om att gynnande beslut inte får ändras till nackdel för den enskilde.⁸⁸ Detta kan också tillämpas i avtalsituationer. Effekten blir att allmän part i huvudsak inte kan upphäva eller ändra beslut att ingå avtal. Åtminstone inte utan att riskera att hamna i situation där skadestånd kan utkrävas av motparten. Som nämnts tidigare i det här kapitlet krävs det ett kompetensöverskridande av det allmänns representant för att parten skall slippa leva upp till avtalets förpliktelser. Även här följer möjligheten till skadestånd för kontrahenten men skadeståndet gäller då inte ofullbordade förpliktelser, utan god tro.⁸⁹

För att klargöra parternas rättsliga situation bör det tilläggas att det allmänna har möjlighet att göra förändringar i gällande lagstiftning som i sin tur kan påverka avtalsförhållanden utan att något skadestånd kan utkrävas. Denna möjlighet sträcker sig dock enbart till förändringar av generell natur, lagstiftning som inriktar sig på specifika situationer som berör avtal kan inte användas för att häva eller ändra avtal utan risk för skadestånd.⁹⁰

4.4 Letter of agreement

Letter of agreement – och intent är två företeelser inom samma rättsfamilj med sitt ursprung i amerikansk avtalspraxis. I Sverige verkar de blivit allmänt accepterade på 60 – 70 talet, de vanligaste svenska översättningarna är samarbetsavtal respektive avsiktsförklaring.⁹¹ Det mesta av litteraturen på området berör L/I men vi anser att det till stor del går att överföra egenskaperna från L/I till LOA. Detta motiverar vi med att de till största del har samma juridiska verkan trots att de reglerar olika förfaranden. *Adlercreutz* ger stöd för denna uppfattning i företalet till *Letter of intent – Vårt mer än pappret* där han förespråkar att med man med av hjälp av närbesläktade företeelser kan dra slutsatser angående innebörden av dem.⁹²

Skillnaden mellan dessa två företeelser är framförallt användningsområdet. L/I kallas ofta ett förkontraktuellt avtal där en gemensam önskan eller avsikt fastslås. Vanligen uppkommer ett sådant avtal i affärsrelationer där man vill visa sig seriös med sina avsikter.

⁸⁵ *Madell* (1998) sid. 482

⁸⁶ Jfr, kap.4.3.1

⁸⁷ *Madell* (1998) sid. 508

⁸⁸ *Bohlin, Warnling–Nerep*, (2004) sid. 174, även Prop 1985/86:80 sid.39

⁸⁹ *Madell* (1998) sid. 508-509

⁹⁰ *Madell* (1998) sid. 509

⁹¹ *Holmberg & Lundqvist* (1988) sid. 34

⁹² *Holmberg & Lundqvist* (1988) sid. 9 (företal av *Adlercreutz*)

Vanliga situationer som L/I används i är t.ex. när avtalen är omfattande och komplicerade eller kräver omfattande undersökningar på ett förkontraktuellt stadium när förutsättningarna i ett framtida avtal skall klargöras.⁹³ LOA är i regel ej förkontraktuellt. Ett LOA har oftast ett innehåll som förtydligar olika parter förväntningar på ett inlett samarbete som konkretiseras genom ett dokument.

Vad som är viktigt att poängtera i den här diskussionen är att beteckningen på dokumentet är underordnat innehållet. Även om L/I och LOA är allmänt vedertagna företeelser så ger inte beteckningen innehållet någon rättslig innebörd i strikt juridisk mening.⁹⁴ När man talar om L/I så brukar man göra en uppdelning mellan rena och orena L/I. Ett rent L/I innehåller inga i juridisk mening bindande förpliktelser vilket ett orent gör.⁹⁵ Som det poängteras i styckets inledning så är inte rubriceringen det viktiga när man skriver avtal av den här typen vilket gör att även LOA omfattas av uppdelningen mellan rena och orena L/I.⁹⁶

Adlercreutz menar att L/I kan användas för att stärka delar av förhandlingsmomentet vid slutandet av vanliga civilrättsliga avtal. Slutande av avtal delas upp i fyra delar där förhandlingsmomentet kommer först, sedan enighet om huvudpunkter i avtalet, därefter avtalets undertecknande vilket till sist följs av verkställighet av avtalet.⁹⁷ I fråga om L/I är det egentligen bara de två första momenten som är av intresse, varför de kommer att redovisas nedan.

Det första momentet utgörs av förhandlingar där anbud ingår, dessa anbud kan i detta stadium dras tillbaka utan rättsliga följder. Momentet medför inte några rättsverkningar förutsatt att förhandlingarna inte leder till avtal.⁹⁸

I det andra momentet enas parterna om hur de huvudsakliga punkterna i avtalet skall se ut. Om L/I skapas i det här momentet kan rättsverkningar uppkomma. *Adlercreutz* är dock noga med att poängtera att meningarna om huruvida rena L/I har rättsverkan eller ej går isär. Han hänvisar till utländska rättsfall där skadestånd dömts ut där part inte fullgjort sina åtaganden i enlighet med det L/I som förelåg. I fråga om svensk rätt menar han att den lojalitetsplikt som förhandlingar kan ge upphov till kan förstärkas genom ett L/I. Därigenom skulle en avvikelse från befintligt L/I tillsammans med lojalitetspliktens krav på kontrahenten kunna resultera i skadeståndsskyldighet.⁹⁹ Det skall dock noteras att det är lojalitetsplikten som ”drar det tunga lasset” i en sådan teoretisk situation.

⁹³ Holmberg & Lundqvist (1988) sid. 36, jfr. Ramberg & Ramberg (2007) sid. 164

⁹⁴ Holmberg & Lundqvist (1988) sid. 35

⁹⁵ Holmberg & Lundqvist (1988) sid. 41, jfr. Lehrberg (2006) sid. 147

⁹⁶ Björkdahl (2007) sid. 292 jfr. Ramberg & Ramberg (2007) sid. 64

⁹⁷ Adlercreutz (2000) sid. 111

⁹⁸ Adlercreutz (2000) sid. 111

⁹⁹ Adlercreutz (2000) sid. 111—112 jfr. Ramberg & Ramberg (2007) sid. 36, 65

4.4.1 Effekt av LOA

Ett rent LOA är egentligen inte något annat än en överenskommelse som har formaliserats genom ett dokument. Man kan därmed säga att för att kunna kallas ett LOA så bör det ej innehålla klausuler som är bindande för någon av parterna i juridisk mening.¹⁰⁰ Syftet med ett LOA är snarare att skapa en känsla av bundenhet som avspeglar sig i parternas handlande.¹⁰¹ Inom den ekonomiska sfären för LOA och L/I så finns förutom de moraliska aspekterna även ekonomiska incitament för att fullfölja ett LOA eller L/I. Om part utan giltig anledning drar sig ur en överenskommelse så är risken att dennes anseende skadas, vilket på sikt medför ekonomiska konsekvenser.¹⁰²

Ibland har man beskrivit förfarandet med L/I och LOA som något där vardera parten anser sig fri och obunden medan motparten är strikt bunden. Inom näringslivet så är dock inte den uppfattningen den förhärskande då man ser stora fördelar i användandet av den här typen av överenskommelser just därför att det medför moraliska förpliktelser som seriösa aktörer ej gärna frångår utan goda grunder.¹⁰³

4.5 Sammanfattning

- Dikotomin mellan civil- och offentlig rätt skapar problem när dessa skall mötas och samverka.
- Syftet med avtal skiljer sig åt. Avtal mellan privata parter avser att öka resurser, blandavtal där offentlig part ingår avser att fördela dessa.
- Ofta kan den offentliga parten i ett avtal uppfattas som dominerande och därigenom rubba principen om jämbördighet. Ibland används avtal av det offentliga för att försöka jämna ut uppfattade maktskillnader mellan offentlig och enskild.
- Det är ibland problematiskt att avgöra om företrädaren för det allmänna har kompetens att ingå avtal.
- Det offentliga möjlighet att ensidigt ändra förutsättningarna för att avtal skiljer sig lite från privata parter genom det offentliga äger normgivningsmakten.
- Ett LOA är ett dokument som förtydligar parternas förväntningar på det kommande samarbetet.
- Huruvida LOA är bindande eller ej råder det delade meningar om, i Sverige är uppfattningen generellt att de inte är det.

¹⁰⁰ jfr Adlercreutz resonemang om bundenhet av L/I. Adlercreutz (1995) sid 107

¹⁰¹ Ramberg & Ramberg (2007) sid. 64

¹⁰² Lehrberg (2006) sid. 147-148

¹⁰³ Lehrberg (2006) sid. 147

5. Jämförande studie av LOA vid tre lärosäten

5.1 Inledning

Syftet med denna jämförande studie är att få bättre förståelse för hur andra lärosäten tillämpar gällande bestämmelser i sina lokala föreskrifter. Tyngdpunkten kommer att ligga på att jämföra hur lärosätena/fakulteterna reglerar praktiska företeelser i relationen som t.ex. handledningen och konflikthantering. Detta på grund av att vi behöver konkreta fall för att jämföra tillämpningsföreskrifterna och rekommendationerna vid de olika lärosätena/fakulteterna. I det här kapitlet kommer vi endast att redovisa hur föreskrifterna och rekommendationerna ser ut vid lärosätena/fakulteten för att i analysen jämföra dessa. Sist i kapitlet kommer vi att redogöra för regleringen vid Kau då kännedom om denna är nödvändig för att kunna uppfylla det underliggande syftet med undersökningen, att komma med rekommendationer till handledare och doktorander vid Kau när de upprättar ett LOA.

Då en stor del av regleringen av förhållandet mellan doktorand, handledare och fakultet bestäms på fakultetsnivå så har det inte varit möjligt att oreflekterat jämföra tre lärosäten. Vi har därmed fått begränsa oss till att undersöka någon fakultet vid det valda lärosätet. Studierna bygger på antagningsordningen vid respektive lärosäte där lokala tillämpningsföreskrifter i regel redovisas, riktlinjerna för forskarutbildningen vid fakulteten samt de dokument som är ämnade för att ligga till grund för ISP och LOA.

Vi har valt att undersöka följande tre lärosäten närmare:

- Uppsala universitet (Juridiska fakulteten)
- Sveriges lantbruksuniversitet (Fakulteten för landskapsplanering, trädgårds – och jordbruksvetenskap)
- Umeå Universitet

SLU och Umeå universitet har som övergripande rekommendation att handledare och doktorand upprättar ett LOA varför just dessa lärosätens dokument kommer att undersökas. Vid Uppsala universitet så finns ej någon övergripande policy om LOA mellan doktorand och handledare även om det förekommer på vissa fakulteter. Syftet med att ta med Uppsala universitets Juridiska fakultet i undersökningen är de har valt att använda en mer omfattande ISP istället för LOA i relationen mellan handledare och doktorand.

5.2 SLU

För att kunna undersöka vad som regleras i ISP respektive LOA så har vi varit tvungna att undersöka en enskild fakultet då tillämpningen av föreskrifterna om ISP av HF skiljer sig något åt mellan de olika fakulteterna vid lärosätet. Vi har valt att undersöka fakulteten för landskapsplanering, trädgårds – och jordbruksvetenskaps (LTJ) tillämpning av ISP samt LOA. Detta då LTJ har en konkret utformning av sitt LOA och ISP.

I den aktuella antagningsordningen för forskarutbildningen vid SLU så har det införts ett krav på att ett LOA skall upprättas mellan handledare och doktorand. LOA samt ISP skall bifogas vid ansökning om antagning.¹⁰⁴

5.2.1 ISP

Den dokumentmall som är ämnad att ligga till grund för upprättandet av ISP på SLU är uppbyggd på tre huvudpunkter:

- Beskrivning av forskningsprojektet
- Kurser och åtaganden på fakulteten
- Finansieringsplan

Den första punkten innebär forskningsprojektet definieras detaljerat. Med detta menas att projektets delmoment preciseras och nödvändiga tidplaner sätts upp för utbildningen. I andra punkten så skall andra moment i utbildningen preciseras. Detta innefattar kurser som doktoranden skall läsa samt om doktoranden har några åtaganden på fakulteten som undervisning eller annat som faller utanför doktorandens egen forskning. Finansieringsplanen skall innehålla uppgifter om hur utbildningen är finansierad och om denna uppfyller fakultetens riktlinjer för finansiering. Det skall även intygas i ISP att ett LOA har upprättats.¹⁰⁵

5.2.2 LOA

Anvisningarna för hur LOA skall utformas på SLU visar på att det är en viktig del i regleringen mellan handledaren och doktoranden. I förhållande till ISP på SLU så är LOA det dokument som framförallt reglerar relationen mellan dessa. De praktiska företeelser som regleras i LOA på SLU är:

- Handledningen
- Delmål för utbildningen
- Graden av självständighet/styrning
- I vilken grad doktoranden forskning ingår i handledarens
- När handledaren skall vara medförfattare på den forskarstuderandes artiklar

På SLU så är LOA fokuserat på praktiska saker som rör utbildningen såsom hur ofta handledning skall hållas och på vilket sätt som parterna skall vara förberedda inför dessa. Forskningen står i centrum framför mer allmängiltiga diskussionsämnen som relationens art osv. Inriktningen på forskningen märks genom att handledaren och doktoranden uppmanas att diskutera bland annat självständigheten i forskningen, vem som sätter upp hypoteser och

¹⁰⁴ Antagningsordning för utbildning på forskarnivå vid Sveriges Lantbruksuniversitet Dnr. SLU ua 41-1482/07 sid. 2

¹⁰⁵ ISP SLU, http://alnarp2.slu.se/Foutbdok/indstudieplan_sv.pdf 2008-01-02

formulerar forskningsfrågor. Praktiska göromål som t.ex. vilka som skall stå som medförfattare vid publicerandet av artiklar samt i vilken grad doktorandens forskning ingår i handledarens rekommenderas att man klarlägger i LOA. Även finansieringen skall behandlas i LOA vid SLU där man detaljerat planerar vem som är ansvarig för budgeten av utbildningen och andra ekonomiska frågor som rör utbildningen. Dokumentet skall årligen revideras vid en sammankomst mellan doktoranden och handledaren.¹⁰⁶

5.3 Uppsala universitet

På Uppsala universitet finns ingen central policy om att ett LOA skall upprättas mellan doktorander och handledare. Vad som skall ingå i ISP regleras centralt i de riktlinjer som utfärdats för forskarutbildningen vid Uppsala universitet.¹⁰⁷ Juridiska fakulteten som vi i vår undersökning valt har istället för ett LOA valt att genomföra regleringen helt genom ISP. Detta har resulterat att den ISP som används vid Juridiska fakulteten blivit mer omfattande än sina motsvarigheter på de andra undersökta lärosätena.

5.3.1 ISP

Riktlinjerna för hur ISP skall utformas har förändrats en hel del i och med de nya regler som gäller för doktorander antagna efter den 1 juli 2007 (jfr, kap. 2.4). För att följa lagstiftningen så har man kompletterat det obligatoriska innehållet i ISP med att handledningens omfattning och former skall tydligt redovisas. I den mall som används för att upprätta ISP har man nu gett utrymme för att närmare planera hur handledningens former och omfattning under året kommer att se ut.¹⁰⁸ När det gäller hur handledningen skall se ut betonas det att detta är en fråga som handledaren och doktoranden gemensamt kommer överens om, detta då olika typer av forskning kräver olika mycket och annorlunda former för handledningen.¹⁰⁹ Utifrån dokumentmallen för upprättandet av ISP kan man urskilja fyra huvudområden.

- Grovplanering för hela utbildningen
- Detaljplanering (Årsplan, undervisning, avhandling, handledning, undervisning, övrigt)
- Finansieringsplan
- Allmänna åtaganden

Grovplaneringen färdigställs redan vid antagningen för hela utbildningen för att ha klara mål med hur utbildningen skall fortskrida. I den detaljerade planeringen så preciserar man årsvis vilka delmål som skall uppnås. Detta innebär att man preciserat planerar vilka kurser som skall klaras av under året samt hur avhandlingsarbetet skall fortgå. Åtaganden som inte ingår i doktorandens forskning skall även preciseras. Med detta menas främst arbete på fakulteten samt andra åtaganden som fackliga eller förtroendeuppdrag. Finansieringsplanen skall redovisa en full finansiering för hela utbildningen. Denna punkt ifylles i samråd med prefekten vid utbildningens början. De allmänna åtaganden som återfinns i slutet av Juridiska fakultetens ISP är mindre detaljerade och är övergripande för hur relationen mellan fakultet, handledare och forskarstuderande bör vara.¹¹⁰

¹⁰⁶ LOA SLU, http://alnarp2.slu.se/Foutbdok/samarbavt_sv.pdf 2008-01-02

¹⁰⁷ Riktlinjer för forskarutbildningen vid Uppsala universitet UFV 2007/919 sid. 7

¹⁰⁸ ISP, Juridiska fakulteten, <http://resources.jur.uu.se/repository/5/PDF/forskning/indstudieplan070206.doc> 2008-01-02

¹⁰⁹ Riktlinjer för forskarutbildningen vid Uppsala universitet UFV 2007/919 sid. 8

¹¹⁰ ISP Juridiska fakulteten, <http://resources.jur.uu.se/repository/5/PDF/forskning/indstudieplan070206.doc> 2008-01-02

Unikt för de lokala föreskrifterna vid Uppsala universitet är att de rekommenderar att planen skall innehålla närmare beskrivningar av procedurer för uppföljning. Här betonas det att såväl doktorand som handledare har skyldighet att anmäla avvikelser från ISP oavsett vem som kan antas ha brustit i sina åtaganden.¹¹¹ ISP fastställs vid Uppsala universitets juridiska fakultet av Forskningsutskottet vid fakulteten efter delegation från fakultetsnämnden enligt HF 6 kap. 48 §.¹¹²

5.4 Umeå universitet

Vid Umeå universitet regleras vad som skall tas upp i ISP av den antagningsordning med lokala regler som gäller för doktorander antagna efter 1 juli, 2007.¹¹³ Umeå universitet har utarbetat ett dokument som rekommenderas för att klargöra förväntningar, skyldigheter och rättigheter i relationen mellan handledare och doktorand. Dokumentet benämns ”checklista och rekommendationer” men har samma funktion som ett LOA. Vid Umeå universitet har man utvecklat centrala dokument för upprättande av ISP samt LOA varför vi har kunnat använda oss av dessa i studien. Fakulteterna kan dock vid behov ändra dessa för att passa den egna fakulteten.¹¹⁴

5.4.1 ISP

ISP vid Umeå universitet regleras i lokala bestämmelser som återfinns i antagningsordningen.¹¹⁵Handledningen skall preciseras avseende form och omfattning enligt HF 6 kap. 36 § för att reglera förhållandet mellan doktoranden och handledaren. Det dokument som avses användas vid upprättandet av ISP har ej uppdaterats efter reformen 2007 men planering av handledningen finns likväl med som en punkt i dokumentet.¹¹⁶ ISP på Umeå universitet består av fyra huvudområden:

- Avhandlingen
- Finansieringsplan
- Tidsplan (Detaljerad årsvis)
- Handledning

Avhandlingen skall beskrivas med preliminär titel och en sammanfattning om vad den kommer att innehålla. Till detta skall tidsplanen utformas med tanke på avhandlingen, kurser, konferenser. Även annat än det som hör till forskarutbildningen skall finnas med, t.ex. institutionstjänstgöring. Handledningen upptas separat och skall preciseras med frekvens, former, relation och samarbete. Eventuella avsteg från handledningen skall dokumenteras i ISP. Finansieringen för utbildningen skall heltäckande redovisas i ISP.¹¹⁷

5.4.2 LOA

Riktlinjer och checklista för doktorander motsvarar det vi i undersökningen benämner LOA avseende innehåll och form för avtalet. Detta dokument syftar som LOA till att ytterligare

¹¹¹ Riktlinjer för forskarutbildningen vid Uppsala universitet UFV 2007/919 sid. 8

¹¹² <http://www.jur.uu.se/modules/dokument/visa.aspx?id=358&lvl=1> 2007-12-05

¹¹³ Antagningsordning för utbildning på forskarnivå vid Umeå Universitet, Dnr 520-3000-06 sid. 2

¹¹⁴ Umeå ISP, <http://www.umu.se/rektorsstab/doktorandfragor/Individuell%20studieplan.doc> 2008-01-02

¹¹⁵ Antagningordning för utbildning på forskarnivå vid Umeå universitet, Dnr 520-3000-06 sid. 2

¹¹⁶ Umeå ISP, <http://www.umu.se/rektorsstab/doktorandfragor/Individuell%20studieplan.doc> 2008-01-02

¹¹⁷ Umeå ISP <http://www.umu.se/rektorsstab/doktorandfragor/Individuell%20studieplan.doc> 2008-01-02

klargöra förväntningar, skyldigheter och rättigheter i relationen mellan handledare och doktorand.¹¹⁸ Praktiska företeelser som uppmanas att diskutera i LOA på Umeå universitet är:

- Handledningen
- Hantering av gemensamt datamaterial
- Sampublicering av forskningsresultat
- konfliktlösning

Förutom att handledningen skall diskuteras så innehåller riktlinjerna preciserade normer för omfattningen på handledningen. Doktoranden skall erhålla 100 timmar handledning per år, fördelat på 65 timmar för huvudhandledaren och 35 timmar för biträdande handledare om ingen annan överenskommelse träffas. I avtalet preciseras även att handledningsträffar skall hållas varje månad. Riktlinjerna anger även hur handledaren och doktoranden skall förhålla sig vid sampublicering av forskningsresultat och hantering av gemensamt datamaterial. Angående hur och när sampublicering sker så hänvisas till gällande kutym och praxis vilket preciseras ytterligare genom att klargöra att arbetsinsatsen skall återspeglas i arbetet. Former för konfliktlösning ingår även det i riktlinjerna. Åtgärden vid problem anges vara att involvera tredje part. Tredje part anges vara prefekt eller institutionsstyrelse.¹¹⁹

Intressant med lösningen på Umeå universitet är karaktären i dokumentet som dels innehåller konkreta bestämmelser som t.ex. handledningens omfattning och dels en checklista där man diskuterar ovanstående punkter och vad de innebär för den individuella relationen.

5.5 Lokala bestämmelser Kau

Förhållandet mellan doktorand, handledare och fakultet regleras på lokal nivå främst av den antagningsordning för forskarutbildningen som fastställts av universitetsstyrelsen. Vissa ämnesspecifika bestämmelser kan även tillfogas för den allmänna studieplan som upprättas för varje forskarsutbildningsämne vid Kau.

5.5.1Handledning

På Karlstad universitet så skall doktoranden erhålla minst 160 klocktimmar handledning per läsår vid 100 % studier vilket får betraktas som minst sagt tillfredställande mot den bakgrund som redovisats.¹²⁰ Ämnet skall främst föreslå en handledare som är professor eller docent. I undantagsfall kan ämnet föreslå en annan disputerad handledare men då med en docent eller professor som biträdande handledare.¹²¹

5.5.2ISP

Antagningsordningen för forskarutbildningen vid Kau ger ej någon ytterligare anvisning om hur ISP skall utformas. Innebörden av detta blir att de som utformar planen endast har HF 6 kap. 36 § och den dokumentmall som är avsedd att ligga till grund för ISP som riktlinjer när

¹¹⁸ <http://www.umu.se/rektorsstab/doktorandfragor/forskarutbildningshemsida.html#regler> 2007-12-05

¹¹⁹ LOA Umeå, http://www.umu.se/rektorsstab/doktorandfragor/Riktlinjer_for_handledare-o-dokt.doc 2008-01-02

¹²⁰ Jfr kap. 2.2

¹²¹ Antagningsordning för forskarutbildningen vid Karlstad universitet, Dnr. 2006/240

ISP skall utformas. Ansvar för utformandet av ISP ligger på handledaren och doktoranden men fastställs genom beslut av berörd fakultetsnämnd.¹²²

Den dokumentmall för upprättandet av ISP som finns vid Kau fokuserar på tre övergripande områden.¹²³ Dessa är tidsplanen för avhandlingsarbetet, planerade och avklarade kurser samt finansiering för hela utbildningen.

Angående tidsplanen så framgår det att den skall vara tydligt preciserad. Detta på grund av reglerna om indragning av resurser som vilar på att ISP är tydlig huruvida doktoranden uppnått uppsatta mål.¹²⁴ Detsamma gäller även kurser eller annan poänggivande verksamhet där doktoranden väntas följa tidsplanen. Hur mycket tid som förväntas bestå av handledning skall även det finnas med i den tidsplan som preciseras årsvis i ISP.¹²⁵

Av HF 7 kap. 36 § så framgår det att utbildningens finansiering måste vara ordnad för att doktoranden skall kunna antas. Vid Kau har man valt att därför införa detta i ISP för att fakultetsnämnden skall kunna bedöma finansieringen. Detta har tidigare föreslagits av utredningen ”En ny doktorsutbildning”.¹²⁶

5.6 Sammanfattning

- På LTJ vid SLU regleras förhållandet mellan handledaren främst i LOA. Den dokumentmall som finns för upprättandet av ISP är mer inriktad på åtaganden från doktoranden och fakulteten som finansiering, tidsplan och andra åtaganden som faller utanför forskarutbildningen
- På Uppsala universitets juridiska fakultet har man valt att reglera alla åtaganden mellan handledare, doktorand och fakultet i en mer omfattande ISP. Denna innehåller grovplanering för hela utbildningstiden, årsvis detaljplanering, finansiering och allmänna åtaganden.
- På Umeå universitet regleras förhållandet mellan handledare och fakultet i både ISP och LOA. Intressant med Umeå universitets lösning är att deras LOA innehåller detaljerade bestämmelser om handlednings omfattning. Konflikthantering är en annan funktion som LOA på Umeå universitet har.

¹²² http://www.kau.se/forskning/forskarutbildning/omvar_forskarutbildning.lasso 2008-01-02

¹²³ KAU ISP, http://www.kau.se/corral/intra.lasso?page_id=98&niva=4&legend=1-4-8-4- 2008-01-02

¹²⁴ Jfr kap. 2.3.2

¹²⁵ KAU ISP, http://www.kau.se/corral/intra.lasso?page_id=98&niva=4&legend=1-4-8-4- 2008-01-02

¹²⁶ SOU 2004:27 sid. 24

6. Analys

6.1 Inledning

Nedan kommer vi att analysera de rättssäkerhetsmässiga aspekterna av att reglera förhållandet mellan doktoranden och handledaren i ISP respektive LOA. Detta kommer att göras genom att mot bakgrunden av de teoretiska förutsättningarna för rättssäkerhet i regler och avtal som följer av kapitel tre och fyra.

När vi sedan kommer till den jämförande studien i kapitel fem så kommer vi analysera hur tillämpningen av regleringen i HF vid de olika lärosätena skiljer sig åt och vilka effekter detta får för rättssäkerheten.

6.2 Rättssäkerhet vid upprättandet av ISP

Inledningsvis kan vi konstatera att HF inte brister i rättssäkerhet avseende publiceringen och tillgängligheten.¹²⁷ Publicering är så grundläggande när lagars nivå av rättssäkerhet att det måste nämnas även om det inte finns några brister där. Det är en utgångspunkt för fortsatt resonemang. I HF 6 kap. 36 § finns sedan 1 juli, 2007 förhållandevis detaljerade riktlinjer för hur ISP skall utformas, riktlinjerna anges i punktform och de skall följas. Uppföljning av ISP skall dessutom göras minst en gång per år. Det finns således ingen uppenbar rättsbrist som *Frändberg* talar om, åtminstone inte översiktligt.¹²⁸ Det är emellertid så, att de fyra punkterna i den aktuella paragrafen är detaljerade i fallande ordning med första punkten som den mest detaljerade, de resterande är mer allmänt hållna. Här brister alltså förordningen i informationen till tillämparna samt förutsägbarheten för doktoranderna. Detta är också något som märks väl i jämförelsen av universiteten som vi gjorde i kapitel fem. Där kan man se att tillämpningen av ISP skiljer sig mellan universiteten, något som tillämparna bör undvika när de utformar ISP, med tanke på principen om likhet inför lagen. Att förarbetena dessutom inte kan ge tillräckligt stöd förstärker det ovan sagda om att det finns brister i informationen i HF.

För att illustrera första punktens klarhet i jämförelse med de andra punkterna i HF 6 kap. 36 § drar vi en slutsats genom subsumtion¹²⁹:

Premiss 1. (HF 6 kap. 28 § 36 § 1p.). Universitet får anordna forskarutbildning. För varje doktorand skall det upprättas en individuell studieplan. Den individuella studieplanen skall innehålla en tidsplan för doktorandens utbildning.

Premiss 2. En forskarstuderande skall påbörja sina studier vid Uppsala universitets juridiska fakultet.

Slutsats. Uppsala universitet skall upprätta en individuell studieplan som innehåller en tidsplan för doktorandens utbildning.

Som ovan beskrivits, så är paragrafen bakom ISP både detaljerad och generell i sin omfattning. Detta ger en delad bedömning ifråga om regelns klarhet¹³⁰, på vissa områden ger regeln inte utrymme för något större tolkningsutrymme. Första och andra punkten som anger att en tidsplan skall skapas och att uppgifter om organiseringen av doktorandens handledning

¹²⁷ Jfr. kap. 3.2 och 3.3

¹²⁸ Jfr. kap. 3.2

¹²⁹ Strömholm (1988) sid. 72 jfr. Peczenik (1995) sid. 290

¹³⁰ Jfr. kap. 3.2

ger litet tolkningsutrymme, vilket mot bakgrund av både *Frändberg* och *Peczeniks* rättssäkerhetsresonemang ger högre grad av förutsägbarhet. Ett exempel på motsatsen är de följande punkterna tre och fyra som ger tillämparen stort tolkningsutrymme, ett logiskt tillvägagångssätt av lagstiftaren då dessa punkter ger tillämparna möjlighet att fylla dessa med sådant som är väsentligt för just deras lärosäte. Onekligen mycket praktiskt för lärosätena och lagstiftaren, men detta brister i rättssäkerhet avseende myndigheters plikt att beakta likhet inför lagen.¹³¹ Av jämförelsen i kapitel fem kan vi dock se att denna möjlighet endast utnyttjats i liten utsträckning av universiteten, juridiska fakulteten vid Uppsala universitet har gått längst när det gäller att utnyttja utrymmet som finns att tillgå i ISP.

Tillämpningen av reglerna om ISP i HF brister i konsekvens ute på lärosätena, eller tillämpas ad hoc som *Frändberg* väljer att uttrycka det.¹³² Dessa brister utgörs t.ex. av att studieplanen inte följs upp som anges i förordningen.¹³³ Tillämpningen av ISP i det här fallet är fakultetsnämndens uppgift. Fakultetsnämnden kan inte sägas sakna vilja eller förmåga att tillse att reglerna om ISP följs i sådan utsträckning att det kan kallas för brister i upprätthållandet av ordningen¹³⁴, för att nämndernas brister i lojal tillämpning skulle kunna nå sådana proportioner skulle det krävas en storskalig illojalitet. Som tidigare noterats, är det bara vissa lärosäten som brister i uppföljningen.

6.3 LOA:s rättsliga status

Ifråga om rättens dikotomi har det tidigare konstaterats att denna uppdelning skapar en hel del problem, i såväl tolkning som tillämpning av den reglering som aktualiseras när det offentliga och det privata skall mötas i en avtalsituation. När det gäller avtals syfte har det tidigare konstaterats att avtal mellan privata parter och avtal mellan privat och offentlig part skiljer sig åt.¹³⁵ I det här avseendet kan vi konstatera att LOA, i den kapacitet som det används på vissa lärosäten är ett avtal vars syfte det är att fördela resurser utan avsikt att öka dessa. Detta styr i sin tur in hela ”projektet” med att skapa ett avtal under annan lagstiftning än som gäller för helt privata avtal.

Jämvikten i den här typen av avtal kan sägas vara rubbad. Avtalens innehåll fördelar ju resurser som det redan har tagits beslut om och ingen av parterna har egentligen någon möjlighet att t.ex. förhandla om mängden handledningstimmar. Beslut som rör tilldelningen av resurser till doktorand och handledare görs på annat håll varför förhandlingsmomentet egentligen försvinner i den här typen av avtal. Likheten mellan resursfördelningen på lärosätena och det allmännas normgivningsmakt¹³⁶ är i detta avseende tydliga, eftersom förutsättningarna för avtalsparterna i LOA korrelerar med det som handledare och doktorander faktiskt kommer överens om. Det är visserligen LOA:s natur att utgöra en slags överenskommelse om samarbete eller klargörande av parter avsikter.¹³⁷

Användningen av LOA kan vara ett sätt för lärosätet att få doktoranden mer delaktig i frågor som rör det praktiska, men framför allt ett sätt att öka känslan av delaktighet i fördelningen av resurser.¹³⁸ Som tidigare nämnts är beslut om resurser redan tagna på annat håll inom

¹³¹ Jfr, kap. 3.3

¹³² Jfr kap. 3.3, särskilt Peczeniks resonemang om normrationalitet.

¹³³ Jfr, kap. 1.1

¹³⁴ Jfr, kap. 3.2

¹³⁵ Jfr, kap. 4.3

¹³⁶ Jfr, kap. 4.3

¹³⁷ Jfr, kap. 4.4

¹³⁸ Jfr, kap. 4.3

förvaltningen, varför doktorandens delaktighet i LOA får större betydelse på det psykologiska planet än den praktiska betydelsen vad gäller faktisk resursfördelning. Detta skall inte uppfattas som ett försök från myndighetens sida att "lura" doktoranden att tro att denne har inflytande i de här frågorna, utan ett sätt för myndigheten att klargöra ansvarsfördelningen mellan fakultet, handledare och doktorand.

Genom att använda LOA i stället för att använda ett traditionellt civilrättsligt avtal kommer man undan bundenheten som ett sådant skulle medföra. Genom ett sådant förfarande kommer lärosätet undan komplicerade rättsliga konsekvenser som annars kan komma av avtal som binder allmän och privat part.¹³⁹ Dessa komplikationer består ofta av vem som har kompetens att ingå avtal och vilka rättsliga konsekvenser ensidiga ändringar av avtal får. Samtidigt som man undviker dessa rättsligt komplicerade områden, så avsäger man sig också skyddet som kommer av ett bindande avtal. Ett exempel på skydd som kontrahenterna i ett bindande avtal skulle ha haft nytta av i denna situation är just skyddet mot ensidiga ändringar. Det är inte helt otänkbart att ett lärosätes resurser eller förmåga att bistå med resurser förändras under tiden som LOA:t gäller och hade det då varit bindande hade det funnits en möjlighet för doktoranden att kräva ett fullföljande av avtalet eller ett skadestånd. Det skall dock noteras att rätten till skadestånd eller fullföljandet av förpliktelser från lärosätets sida är långt ifrån en självklarhet, till och med i ett teoretiskt sammanhang.

För närvarande kan avtal av den här typen användas relativt riskfritt i den meningen att de inte medför några rättsliga konsekvenser på grund av att bundenhet saknas. Detta är beroende av hur rättsvetenskapen och tillämparna tolkar LOA. Om detta skulle ändras som en följd av att det svenska rättssystemet närmar sig det europeiska vilket oftare tolkar LOA som bindande, kan detta få konsekvensen att lärosätena tvingas ge upp denna lösning.

6.4 Analys jämförande studie av de tre lärosätena

Den främsta förtjänsten med LOA har tidigare varit att handledaren och doktoranden har kunnat komma överens om hur de avsett att lägga upp handledningen och andra praktiska saker. Detta har sett positivt då man önskat en mer direkt diskussion om formerna än genom det formella beslutet som ISP innebär. I och med de nya reglerna som skall tillämpas på doktorander antagna efter den 1 juli 2007 så skall detta nu skall tas upp i ISP.¹⁴⁰ Förändringen behöver dock inte innebära att ett LOA blir utan fördelar. Att handledaren och doktoranden gemensamt kommer överens om villkoren för deras arbetsformer kan likväl ge fördelar då ett LOA har fördelen av att vara mer på den nivå där samarbetet är som viktigast. Den psykologiska effekten av ett avtal är som ovan sagt ibland starkare än de rent formella juridiska verkningarna.¹⁴¹

Man kan skönja att LOA och ISP har givits olika funktioner inom lärosätena. Vid Umeå universitetet rekommenderas handledaren att i både ISP och LOA dokumentera handledningen avseende omfattning och innehåll. Funktionerna är dock annorlunda då man i ISP främst tar upp saker som lätta att följa upp och kontrollera om de har uppfyllts. I LOA kan man vara friare att diskutera detaljer som nödvändigtvis inte skulle passa in i de i HF 6 kap. 36 § föreskrivna punkterna. Här kan ett LOA icke – bindande funktion vara en fördel då man kan dra upp vidare riktlinjer som är svårare att följa upp men trots detta kan vara normgivande för samarbetet.

¹³⁹ Jfr, kap. 4.3.1 och 4.3.2

¹⁴⁰ Jfr. kap.2.3.2

¹⁴¹ Jfr. kap. 4.4.1

På SLU har LOA givits stor betydelse för regleringen av de praktiska detaljerna kring samarbetet mellan doktoranden och handledaren. Bland annat så skall handledningens omfattning och former anges i LOA. Då LOA ej kan vara en ersättning till den i HF 6 kap. 36 § föreskrivna ISP så behöver man komplettera innehållet i ISP med detta för att kunna efterleva HF:s bestämmelser. Den dokumentmall som finns för upprättande av ISP är främst utformad med tanke på doktorandens planerade mål och delmål. I en tvist avseende doktorandens rätt till resurser för fortsatt forskning så är det viktigt att såväl doktorandens som handledare och fakultets skyldigheter i relationen preciseras för att en rättvis bedömning om vilken/vilka som brustit i sina åtaganden.¹⁴²

Vid Uppsala universitets Juridiska fakultet har man valt att reglera förhållandet mellan doktorand, handledare och fakultet i en mer omfattande ISP istället för att komplettera med ett LOA. Detta innebär att man har ett stort underlag att ta ställning till om doktorandens studier inte fortskrider som avsett enligt ISP.¹⁴³ Förutsättningarna för rättssäkerhet är därmed bättre då det går att få klara besked utifrån ett beslut som är bindande och därmed mer förutsägbart.

Hur det dokument som används för att upprätta ISP och LOA är utformat är av stor betydelse för hur tillämpningen kommer att se ut. Handledaren och doktoranden kan förväntas följa den mall som finns för upprättande och om då denna ej är utformad efter de kriterier som uppställs i HF 6 kap. 36 § så ställer detta krav på att handledaren och doktoranden är insatta i de regler som finns i HF samt andra lokala bestämmelser. För att ett LOA skall bli ett effektivt redskap i relationen mellan handledaren och doktoranden så krävs även här att parterna har ett bra underlag för en diskussion. En viktig avvägning när det gäller utformningen av det dokument som används som underlag för LOA är hur avvägningarna mellan hur individuellt och allmänt dokumentet är från grunden.

¹⁴² Jfr kap. 2.3.2

¹⁴³ Jfr kap. 2.3.2

7. Slutsats

7.1 Inledning

Det övergripande syftet med den här undersökningen var att undersöka vilka rättssäkerhetsmässiga fördelar som ett LOA respektive ISP har i relationen mellan handledare och doktorand. Ett underliggande syfte med arbetet har även varit att komma med rekommendationer till handledare och doktorander som skall upprätta ett LOA. Detta kommer att yttra sig i att vi i detta kapitel summerar vilka för och nackdelar lösningarna LOA respektive ISP har. Beträffande den jämförande studien i kapitel 5 så kommer vi här att presentera vilka för och nackdelar vi ser med lösningarna vid respektive lärosäte.

7.2 Fördel: LOA eller ISP?

LOA får aldrig bli ett substitut till den i HF 6 kap. 36 § föreskrivna ISP. En bra utformad ISP som har beaktat doktorandens, handledarens samt fakultetens åtaganden under utbildningen är det mest centrala ur rättssäkerhetssynpunkt på grund av dess rättsverkan enligt HF 6 kap. 37, 38 §§. ISP skall ses som det mest centrala dokumentet i relationen och skall innehålla klara och precisa angivelser om hur de inblandande skall fullgöra sina åtaganden i enlighet med de kriterier för rättssäkerhet som finns.¹⁴⁴

Utformningen av ISP från lagstiftarens sida har alltså givit tillämparen möjlighet att utveckla det dokument som reglerna i HF 6 kap. 36 § lägger grunden till, där kan lärosätet lägga till detaljerade bestämmelser för hur förhållandet mellan doktorand och handledare skall se ut. I jämförelsen i kapitel fem är det framförallt Uppsalas juridiska fakultet som tillvaratagit den möjligheten, något som kan betraktas som en brist hos de övriga undersökta.

Detta faktum innebär dock inte att ett LOA inte har sina fördelar även för rättssäkerheten. Enligt de undersökningar som vår problemställning bygger på är handledningen mycket viktig för att forskarutbildningen skall utveckla sig väl.¹⁴⁵ Då handledningens kvalité och omfattning främst berör handledaren och doktoranden så är tanken med ett avtal mellan dessa god då det endast vänder sig till de berörda som enskilt kan diskutera det som de anser är relevant för samarbetet. För den formella rättssäkerheten så har LOA mindre betydelse. Dock kan ett LOA förhindra att en situation där doktorandens resurser står på spel uppstår genom att handledare och doktorand på ett tidigt stadium kan avhjälpa de svårigheter som kan uppstå.

På Umeå Universitet har man konstaterat att detta är betydelsefullt genom att tillföra formerna för konfliktlösning till sitt LOA. Om problem och svårigheter kan avhjälpas i ett tidigare skede utan att ta till de juridiska tvångsmedel som finns tillhands så kan vi inte annat än förespråka en sådan lösning av problemet. Konsekvenserna av konflikter mellan handledaren och doktoranden kan få långtgående konsekvenser för utbildningen och till och med leda till att doktoranden hoppar av den påbörjade utbildningen. Att det i en sådan situation främst är doktoranden som drabbas är en indikation på ett system som inte är rättssäkert då det enskilda i förhållandet oftast drar det kortare strået.

¹⁴⁴ Jfr, kap. 3

¹⁴⁵ Jfr, kap 1

Sammanfattningsvis kan sägas att i jämförelsen mellan ISP och LOA finns det fördelar hos båda tillvägagångssätten. LOA ger ett stort utrymme för detaljer som anses viktiga för just det aktuella lärosätet, en flexibilitet i innehållet. Bristen på bundenhet i LOA behöver inte endast vara av ondo, om förhållandet mellan doktorand och handledare inte fungerar kan de lösa detta utan att ta hänsyn till det som ålagts parterna genom avtalet.

Genom ISP får doktoranden dra nytta av principen om gynnande beslut¹⁴⁶ och det blir enklare att få en rättslig överblick när förhållandet mellan doktorand och handledare enbart utgörs av offentlig rätt. Dessutom är en total reglering av förhållandet mellan doktorand, handledare och fakultet genom ISP helt överlägset ur rättssäkerhetssynpunkt. Anledningen till det är bland annat rättens exklusivitet, principen om likhet inför lagen och andra effekter som ISP till skillnad från LOA får genom dess rättsliga status.

7.3 Slutsatser jämförande studie

7.3.1 SLU

Vid SLU har man kommit långt i användandet av LOA i relationen mellan doktorand och handledare. Vi tror att det är en fördel om man som på SLU inför krav på att dokumentet skall upprättas i ett tidigt skede för att det skall bli av. Även att i den obligatoriska studieplanen intyga om LOA har upprättats eller ej är en idé som kan främja införandet av ett LOA.

Beträffande den materiella regleringen vid SLU så är vårt intryck att man till viss del har valt att använda LOA till att reglera saker som vi tycker borde vara upptaget i ISP. Enligt HF 6. kap 36 § 2 p så skall information om hur handledningen organiseras finnas med i ISP. Detta borde tydligt framgå av lokala föreskrifter eller av dokumentet som används för upprättande. Vid SLU har man ej visat tydligt nog att bland annat handledningen obligatoriskt skall ingå i ISP.

Ytterligare saker som är tänkbara i det på SLU använda dokumentet är hur publiceringsförfarandet av artiklar skall se ut. Vilka som skall stå som medförfattare och i vilken grad som doktorandens forskning ingår i handledaren. Detta kan vara viktigt att tänka när det gäller äganderätten till forskningsresultaten. Att endast reglera detta i LOA är dock inte att rekommendera med tanke på LOA:s rättsliga status.

7.3.2 Uppsala universitet

Vid Uppsala universitets juridiska fakultet har man ej valt att införa LOA. Detta har resulterat i en mer omfattande ISP. Fördelarna med den här lösningen är framförallt att man har ett stort underlag att fatta beslut mot vid en eventuell tvist rörande doktorandens resurser. Vinnaren på detta är främst doktoranden då det är viktigt att fakultetens åtaganden synliggörs i ISP. Även fakulteten drar nytta av detta eftersom att de vid en tvist angående doktorandens resurser kan visa att de uppfyllt ISP. I en sådan situation har lösningen med en detaljerad ISP klara fördelar. ISP vid juridiska fakulteten på Uppsala universitet tar dessutom upp vilka åtaganden som bekommer på handledaren vilket i faktiskt utgör ett förhållande där handledaren är bunden vid vissa åtaganden gentemot doktoranden.

¹⁴⁶ Jfr, kap.4.3.2

Positivt med denna lösning konstaterar vi är att missförstånd om vad som skall stå i ISP respektive LOA svårligen förekommer. Dokumentet som avses för upprättande av ISP är tydligt beträffande för doktoranden viktiga åtaganden av fakulteten som handledning

Det som är mindre positivt med detta förfarande är de fördelar som det icke-bindande dokumentet kan tänkas ha i relationen mellan handledaren och doktoranden försvinner. Ett LOA är öppet för ändringar om handledaren och doktoranden är överrens om detta vilket inte gäller för ISP då fakultetsnämnden beslutar om ändringar i det fallet. Denna mera direkta samarbetsform har varit det största skälet till varför LOA har införts på andra lärosäten. Då tonvikten i ISP ligger på formella åtaganden som är lätta att följa upp i händelse av en tvist så kan den öppna diskussionen mellan handledaren och doktoranden utebli om utrymme för detta inte ges separat i ett LOA.

7.3.3 Umeå Universitet

De främsta fördelar som vi har kunnat konstateras med Umeå universitets lösning är att den ger handledaren och doktoranden direktiv om hur en begynnande eller pågående konflikt skall lösas. Om avsteg från det mellan parterna upprättade LOA har gjorts så finns det föreskrivet hur de skall gå till väga för att lösa detta. Detta tror vi är värdefullt eftersom det verkar förebyggande innan konflikten omöjliggör samarbete och utbildningen riskerar att misslyckas.

Likt SLU har Umeå universitet i LOA som en tänkbar diskussionsgrund publicerandet av artiklar och forskningsresultat. Förutom att följa den kutym och praxis som finns kan det vara positivt att kunna specificera vad detta innebär i den relation som handledaren och doktoranden är i.

Anmärkningsvärt med LOA på Umeå universitet är den reglering som gäller handledningens omfattning där man fastställer hur många timmar som doktoranden har rätt till handledning. Då vi inte har funnit detta reglerat i någon annan lokal bestämmelse så innebär det att det LOA som finns får stor betydelse för handledningens omfattning.

8. Checklista och avslutande kommentarer

I analysen och de efterföljande slutsatserna har vi successivt försökt arbeta oss fram till hur en ideal lösning av införandet av ett LOA skulle se ut vid Kau. Här är nu tanken att vi på ett pedagogiskt sätt skall redovisa detta i en checklista med efterföljande kommentarer. Checklistan är tänkt att kunna användas av handledare och doktoranden vid upprättandet av LOA. Den kan även vara ett stöd om någon på Kau åtar sig att utforma en dokumentmall för upprättandet av LOA.

8.1 Checklista

Rättssäkerhet

- Ett LOA är ett komplement till ISP, ej en ersättning.
- Åtaganden av stor vikt för utbildningen som handledningens former och omfattning bör preciseras i ISP.
- Ett LOA är ej juridiskt bindande

Förslag på innehåll i LOA

- Komplettera ISP med överenskommelse om handledningens former och innehåll.
- Överenskommelse angående sampublicering
- Rätten till forskningsresultat
- Årlig revidering, det bör vara ett levande dokument.
- Vid revidering, diskutera eventuella avsteg från LOA
- Vilka åtgärder vidtas om samarbetsvårigheter uppstår
- Intyga i ISP om LOA har upprättats

8.2 Avslutade kommentarer

Vi tror att ett rätt använt LOA kan ha stora förtjänster i relationen mellan handledaren och doktoranden om det används på ett riktigt sätt. Med detta menas att upprättandet tas på allvar av parterna och att de dessutom följer den ömsesidiga överenskommelsen. Den stora frågan är om ett LOA kan vara till någon hjälp i de relationer där samarbetet är eller riskerar att bli ansträngt. I en fungerande relation är ett LOA av mindre betydelse då frågor som bör tas upp i ett LOA redan är lösta genom muntligt förfarande. Därför tror vi att LOA främsta förtjänst mellan handledare och doktorander ligger i att vara konfliktförebyggande och konfliktlösande i relationer där samarbetet inte är friktionsfritt. Häri ligger också våra största förhoppningar angående de rättssäkerhetsmässiga fördelarna med ett LOA.

Det främsta arbetet för att stärka rättssäkerheten på området bör dock ligga i att utveckla ISP till att bli ett starkt instrument. Med detta menas att man förtydligar innehållet och utformar dokumentmallar för upprättandet så att alla väsentliga delar kommer med. Särskild uppmärksamhet bör ägnas på att göra ISP lättare att följa upp. Tidsplanen och handledningen skall vara tillräckligt tydligt utformade för att kunna följas upp och enkelt urskilja när avsteg från ISP gjorts.

Referensförteckning

Litteratur

- Adlercreutz, A (2000) *Avtalsrätt I*, Juristförlaget i Lund, Lund
- Adlercreutz, A, Rättsverkan av brutna avtalsförhandlingar, Svensk Juristtidning 1987
- Björkdahl P (2007) *Lojalitet och kontraktliknande förhållanden*, Iustus förlag, Uppsala
- Bohlin Warnling–Nerep (2004) *Förvaltningsrättens grunder*, Norstedts Juridik AB, Stockholm
- Boe, E (1986) Medie- og telematikksektorn–et forvaltningsrettslig grenseland, *Festskrift til Torstein Eckhoffs 70-årsdag*, Tano A/S, Oslo
- Boe, E (1993) *Innføring i juss, bind 2*, Tano, Oslo
- Frihagen, A (1991) *Forvaltningsrett, bind 1: Forvaltning og Kompetanse*, Forlaget A.Frihagen A/S, Oslo
- Frändberg Å *Om Rättssäkerhet*, JT 2000/02 nr 2 sid. 269 - 280
- Grönfors, K (1987) Begränsningar hos avtalet som styrmedel, *Festskrift till Sveriges advokatsamfund 1887–1987*, Norstedts, Stockholm
- Holmgren & Lundqvist (1988) *Letter of intent: vårt mer än pappret*, Studentlitteratur, Lund
- Lehrberg B (2006) *Avtalsrättens grundelement*, Institutet för bank- och affärsjuridik, Uppsala
- Lehrberg B (2006) *Praktisk juridisk metod*, Iustus förlag, Uppsala
- Lindqvist J (2003) *Beroende frihet: en studie av doktoranders psykosociala arbetsituation*, Institutionen för samhällsvetenskap, Karlstad
- Kleineman, J (1994/95) De offentliga rättssubjektens avtalskompetens, JT sid. 936-971
- Madell T (1998) *Det allmänna som avtalspart: särskilt avseende kommuns kompetens att ingå avtal samt avtalens rättsverkningar*, Norstedts juridik, Stockholm
- Marcusson L (1993) Utvecklingslinjer inom avtalsrätten, *Avtal mellan det allmänna och enskilda*, Claes Sandgren (red.), Norstedts Juridik, Stockholm
- Mathiassen, J (1974) *Aftaler i forvaltningsretten*, Juristforbundet forlag, Köpenhamn
- Ramberg, J & Ramberg, C (2007) *Allmän avtalsrätt*, Norstedts Juridik, Stockholm
- Riberdahl, C (1985) *Privatisering, entreprenad eller kommunal drift–juridiska aspekter*, FT sid. 137–175

Peczenik A (1995) *Vad är rätt? – Om demokrati, rättssäkerhet, etik och juridisk argumentation*, Norstedts Juridik, Stockholm

Sandgren, C (1996) Offentlig rätt, privaträtt och sociala hänsyn, *To reguleringstraditioner, Om sontringen mellem offentlig ret og privatret*, Ellen Margrethe Basse og Henrik Zahle (red.), Gadajura

Staedler, B (1983) *Offentlighetsrättsliga avtal*, Norstedts, Lund

Stridbeck, U (1992) *Från kontrakt till social rättighet, en analys av förhållandet mellan eldistributör och abonnent*. Lund University Press, Lund

Stömberg, H (2006) *Allmän förvaltningsrätt*, Liber, Lund

Tamm, D (1993) *Romersk rätt och europeisk rättsutveckling*, Nerenius & Santérus förlag, Stockholm

Taxell, L E (1997) *Avtalsrätt*, Norstedts Juridik, Stockholm

Offentligt tryck

Ds. 1996:35 – *Studiefiansiering och examina i forskarutbildningen*

SOU 1957:24 – *Den akademiska undervisningen*

SOU 1966:67 – *Forskarutbildning och forskarkarriär*

SOU 1981:29 – *Forskningens framtid*

SOU 2004:27 – *En ny doktorsutbildning: kraftsamling för excellens och tillväxt*

Prop. 1969:31 – *Om forskarutbildning och forskarkarriär*

Prop. 1981/82:106 – *Om Forskning*

Prop. 1985/86:80 – *Ny förvaltningslag*

Prop. 1992/93:1 – *Om universitet och högskolor – Frihet för kvalitet.*

Prop. 1997:98:1 – *Budget proposition 1998*

Prop. 2000/01:03 – *Forskning och förnyelse*

Prop. 2004/05:162 – *Ny värld – Ny högskola*

Myndighetsrapporter

Högskoleverket, *20 åtgärder för att stärka studenters rättsäkerhet*, Högskoleverkets rapportserie 2001:27 R

Högskoleverket, *Doktorandspegeln 2003*, Högskoleverkets rapportserie 2003:28 R

Riktlinjer och lokala föreskrifter

Karlstad

C2006/240 Antagningsordning för forskarutbildning vid Karlstad universitet

SLU

Antagningsordning för utbildning på forskarnivå vid Sveriges Lantbruksuniversitet Dnr. SLU ua 41-1482/07

Uppsala Universitet

Riktlinjer för forskarutbildningen vid Uppsala universitet UFV 2007/919

Umeå Universitet

Antagningsordning för utbildning på forskarnivå vid Umeå universitet Dnr 520-3000-06

Internet

<http://www.jur.uu.se/modules/dokument/visa.aspx?id=358&lvl=1> 2007-12-05

http://www.kau.se/forskning/forskarutbildning/omvar_forskarutbildning.lasso 2008-01-02

<http://www.umu.se/rektorsstab/doktorandfragor/forskarutbildningshemsida.html#regler> 2007-12-05

<http://www.doktorandhandboken.nu/handleledningstod.4.42e1e22b10fe36924fe8000511.html> 2007-12-14

<http://www.onh.se/avgoranden/doktorandhandledning/4922901.shtml> 2007-12-20

http://alnarp2.slu.se/Foutbdok/indstudieplan_sv.pdf 2008-01-02

http://alnarp2.slu.se/Foutbdok/samarbavt_sv.pdf 2008-01-02

<http://resources.jur.uu.se/repository/5/PDF/forskning/indstudieplan070206.doc> 2008-01-02

<http://www.umu.se/rektorsstab/doktorandfragor/Individuell%20studieplan.doc> 2008-01-02

http://www.umu.se/rektorsstab/doktorandfragor/Riktlinjer_for_handledare-o-dokt.doc 2008-01-02

KAU ISP, http://www.kau.se/corral/intra.lasso?page_id=98&niva=4&legend=1-4-8-4- 2008-01-02